

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

Mannhemii, 1779

Liber IX

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1259](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1259)

LIBER IX

I.

*U. c. 433.
a. C. 319.
T. Veturio
II. Sp.
Postumio
II. Coss.*

*Pontii
Sannitis
oratio.*

SEQUITUR hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax, T. Veturio Calvino, Sp. Postumio consulibus. Sannites eo anno imperatorem C. Pontium, Herennii filium, habuerunt, patre longe prudentissimo natum, primum ipsum bellatorem ducemque. Is, ubi legati, qui ad dedendas res missi erant, pace infecta redierunt, « Ne nihil actum [in- » quit] hac legatione censeatis, expiatum » est, quidquid ex fœdere rupto irarum in » nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscum- » que Diis cordi fuit, subigi nos ad necessi- » tatem dedendi res, quæ a nobis ex fœdere » repetitæ fuerant, iis non fuisse cordi tam » superbe ab Romanis fœderis expiationem » spretam. Quid enim ultra fieri ad placan- » dos Deos mitigandosque homines potuit, » quam quod nos fecimus? Res hostium in » præda captas, quæ belli jure nostræ vide- » bantur, remisimus: auctores belli, quia » vivos non potuimus, perfunctos jam fato » dedidimus: bona eorum, ne quid ex con-

» tagione noxæ remaneret penes nos, Romam *U. c. 433.*
 » portavimus. Quid ultra tibi, Romane, *a. C. 319.*
 » quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis
 » debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem
 » meorum suppliciorum judicem feram, ne-
 » minem, neque populum, neque privatum,
 » fugio. Quod si nihil cum potentiore juris
 » humani relinquatur inopi, at ego ad Deos
 » vindices intolerandæ superbix confugiam;
 » & precabor, ut iras suas vertant in eos,
 » quibus non suæ redditæ res, non alienæ
 » adcumulatæ fati sint; quorum sævitiam
 » non mors noxiorum, non deditio exanima-
 » torum corporum, non bona sequentia do-
 » mini deditioem exfatient. Placari nequeunt,
 » (a) nisi hauriendum sanguinem laniandaque
 » viscera nostra præbuerimus. Justum est
 » bellum, Samnites, quibus necessarium; &
 » pia arma, quibus nulla nisi in armis relin-
 » quitur spes. Proinde, quum rerum humana-
 » rum maximum momentum sit, quam pro-
 » pitius rem, quam adversis agant Diis, pro-
 » certo habete, priora bella adversus Deos
 » magis, quam homines, gessisse; hoc, quod
 » instat, ducibus ipsis Diis gesturos.»

(a) nequeant Gron. Crev.

*U. c. 433.
a. C. 319.*

*Samnites
ad Cau-
dium cas-
tra locant.*

II. HÆC, non læta magis, quam vera, vaticinatus, exercitu educto, circa Caudium castra, quam potest occultissime, locat: inde ad Calatiam, ubi jam consules Romanos castraque esse audiebat, milites decem pastorum habitu mittit: pecoraque diversos, alium alibi, haud procul Romanis pascere jubet præfidiis: ubi inciderint in prædatores, ut idem omnibus sermo constet, « legiones » Samnitium in Apulia esse, Luceriam omnibus copiis circumferre: nec procul abesse, quin vi capiant. » Jam is etiam rumor ante, de industria vulgatus, venerat ad Romanos: sed fidem auxere captivi, eo maxime, quod sermo inter omnes congruebat. Haud erat dubium, quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus fociis; simul ne Apulia omnis ad præsentem terrorem deficeret. Ea modo, qua irent, consultatio fuit. Duæ ad Luceriam ferebant viæ; altera præter oram superi maris patens aperta que, sed, quanto tutior, tanto fere longior; altera per Furculas Caudinas brevior. Sed ita natus locus est. Saltus duo alti angusti silvosi que sunt, montibus circa perperuis inter se juncti: jacet inter eos satis patens clausus in medio

cam-

campus, herbidus aquosusque, per quem medium iter est. Sed ante, quam venias ad eum, intrandæ primæ angustiae sunt, & aut eadem, qua te insinuaveris, retro via repetenda; aut, si ire porro pergas, per alium saltum artiolem inpeditioremque evadendum. In eum campum via alia per cavam rupem, Romani, demisso agmine, quum ad alias angustias protinus pergerent, septas dejectu arborum, saxorumque ingentium objacentem molem (b) invenerunt. Quum fraus hostilis adparuisset, praesidium etiam in summo saltu conspicitur. Citati inde retro, qua venerant, pergunt repetere viam. Eam quoque clausam sua obice armisque inveniunt. Sistunt inde gradum sine ullius imperio: stuporque omnium animos, ac velut torpor quidam insolitus membra tenet: intuentesque alii alios (quum alterum quisque compotem magis mentis ac consilii ducerent) diu immobiles silent. Deinde ubi praetoria consulum erigi videre, & expedire quosdam utilia operi, quamquam ludibrio fore munientes, perditis rebus ac spe omni adempta, cernebant; tamen, ne culpam malis adderent, pro se quisque,

*U. c. 433.
a. C. 319.*

*Capti
fraude loci
Romani.*

(b) *objacente mole Gron. Crev. 3*

Tom. III.

N

*U. c. 433.
a. C. 319.*

nec hortante ullo nec imperante, ad munien-
dum versi, castra propter aquam vallo cir-
cumdant; sua ipsi opera laboremque inritum
(præterquam quod hostes superbe increpa-
bant) cum miserabili confessione eludentes.
Ad consules mœstos, ne advocantes quidem
in consiliunt, (quando nec consilio nec auxi-
lio locus esset) sua sponte legati ac tribuni
conveniunt: militesque ad prætorium (c)
versi, opem, quam vix Dii immortales ferre
poterant, ab ducibus exposcunt.

*Consilium
expedire
non pos-
sunt.*

III. QUERENTES magis, quam consultantes,
nox obpressit, quum pro ingenio quisque
fremerent: alius, « per obices viarum; »
alius, « per adversa montium, per silvas,
» qua ferri arma poterunt, eamus. Modo ad
» hostem pervenire liceat, quem per annos
» jam prope triginta vincimus; omnia æqua
» & plana erunt Romano, in perfidum Sam-
» nitem pugnanti: » alius, « Quo, aut qua
» eamus? Num montes moliri sede sua para-
» mus? Dum hæc imminebunt juga, qua tu
» hostem venies? Armati, inermes, fortes,
» ignavi, pariter omnes capti atque victi fu-
» mus. Ne ferrum quidem ad bene morien-

(c) in prætorium Gron. Crev.

» dum oblaturus est hostis : sedens bellum
 » conficiet. » His in vicem sermonibus, qua
 cibi, qua quietis inmemor, nox traducta est.
 Ne Samnitibus quidem consilium in tam lætis
 subpetebat rebus. Itaque universi Herennium
 Pontium, patrem imperatoris, per literas
 consulendum censent. Jam is gravis annis, non
 militaribus solum, sed civilibus quoque ab-
 cefferat muneribus : in corpore tamen ad-
 fecto vigebat vis animi consiliique. Is, ubi
 accepit, ad Furculas Caudinas inter duos
 saltus clausos esse exercitus Romanos, con-
 sultus ab nuncio filii, censuit, omnes inde
 quam primum inviolatos dimittendos. Quæ
 ubi spreta sententia est, iterumque, eodem
 remeante nuncio, consulebatur; censuit, ad
 unum omnes interficiendos. Quæ ubi tam
 discordia inter se, velut ex ancipiti oraculo,
 responsa data sunt; quamquam filius ipse in
 primis jam animum quoque patris consenuisse
 in adfecto corpore rebatur; tamen consensu
 omnium victus est, ut ipsum in consilium
 adiret. Nec gravatus senex, plaustro in
 castra dicitur advectus, vocatusque in consi-
 lium ita ferme locutus esse, ut nihil senten-
 tiæ suæ mutaret; causas tantum adjiceret;

*U. c. 433.
 a. C. 319.*

*Herennii
 discordia
 responsa.*

U. c. 433. « Priore se consilio , quod optimum duceret ,
a. C. 319. » cum potentissimo populo per ingens bene-
 » ficiam perpetuam firmare pacem amicitiam-
 » que : altero consilio in multas ætates , qui-
 » bus , amissis duobus exercitibus , haud fa-
 » cile receptura vires Romana res esset , bel-
 » lum differre : tertium nullum consilium esse. »
 Quum filius aliique principes percunctando
 exsequerentur , « Quid si media via consilii
 » caperetur ; ut & dimitterentur incolumes ,
 » & leges iis jure belli victis inponerentur ?
 » Ista quidem sententia [inquit] ea est , quæ
 » neque amicos parat , neque inimicos tollit.
 » Servate modo , quos ignominia iritaveri-
 » tis. Ea est Romana gens , quæ victa quies-
 » cere nesciat. Vivet semper in pectoribus
 » illorum , quidquid istuc præsens necessitas
 » inufferit ; neque eos ante multiplices pœnas
 » expetitas a vobis quiescere finet. »

IV. NEUTRA sententia accepta. Herennius domum e castris est avectus. Et in castris Romanis quum frustra multi conatus ad erumpendum capti essent , & jam omnium rerum inopia esset ; victi necessitate legatos mittunt , qui primum pacem æquam peterent : si pacem non inpetraent , uti provoca-

rent ad pugnam. Tum Pontius, « debellatum
 « esse, » respondit: « &, quoniam ne victi
 » quidem ac capti fortunam fateri scirent,
 » inermes cum singulis vestimentis sub jugum
 » missurum: alias conditiones pacis æquas vic-
 » tis ac victoribus fore; si (d) agro Samnitium
 » decederetur, coloniæ abducerentur, suis
 » deinde legibus Romanum ac Samnitum æquo
 » foedere victurum. His conditionibus para-
 » tum se esse foedus cum consulibus ferire:
 » si quid eorum displiceat, legatos redire ad
 » se » vetuit. Hæc quum legatio renunciaretur,
 » tantus gemitus omnium subito exortus
 » est, tantaque mœstitia incessit, ut non gra-
 » vius accepturi viderentur, si nunciaretur,
 » omnibus eo loco mortem obpetendam esse.
 » Quum diu silentium fuisset, nec consules
 » aut pro foedere tam turpi, aut contra foedus
 » tam necessarium hiscere possent; tum L. Len-
 » tulus, qui tum princeps legatorum virtute
 » atque honoribus erat, « Patrem meum
 » [inquit] consules, sæpe audiui memoran-
 » tem, se in Capitolio unum non fuisse aucto-
 » rem fenatui redimendæ auro a Gallis civi-
 » tatis, quando nec fossâ valloque ab igna-

U. c. 435
 a. C. 319.

Leges
 a Pontio
 dictæ
 Romanis,

Lentulo
 suadente,

(d) si del. Gron. Crev.

U. e. 433. » viffimo ad opera ac muniendum hofte claufi
 a. C. 319. » effent ; & erumpere fi non fine periculo
 » magno, tamen fine certa pernicie poffent.
 » Quod fi, ut illis decurrere ex Capitolio
 » armatis in hoftem licuit, (quo sæpe modo
 » obfeffi in obfidentes eruperunt) ita nobis
 » æquo aut iniquo loco dimicandi tantum-
 » modo cum hofte copia effet ; non mihi pa-
 » terni animi indoles in confilio dando de-
 » effet. Equidem mortem pro patria præcla-
 » ram effe fateor : & me vel devovere pro
 » populo Romano legionibusque, vel in me-
 » dios me inmittere hoftes paratus fum. Sed
 » hic patriam video, hic quidquid Romana-
 » rum legionum eff : quæ, nifi pro fe ipsis
 » ad mortem ruere volunt, quid habent, quod
 » morte fua fervent ? Tecta urbis, dicat ali-
 » quis, & mœnia, & eam turbam, a qua
 » urbs incolitur. Immo hercule, produntur
 » ea omnia, deleto hoc exercitu, non fer-
 » vantur. Quis enim ea tuebitur ? Inbellis
 » videlicet atque inermis multitudo ? tam,
 » hercule, quam a Gallorum inpetu defendit.
 » An a Veiis exercitum Camillumque ducem
 » inplorabunt ? Hic omnes fpes opesque funt,
 » quas fervando patriam fervamus : dedendo

» ad necem , patriam deferimus ac prodimus. *U. c. 433.*
 » At fœda atque ignominiosa deditio est. Sed *a. C. 319.*
 » ea caritas patriæ est, ut tam ignominia eam,
 » quam morte nostra , si opus sit , servemus.
 » Subeatur ergo ista , quantacumque est, in-
 » dignitas ; & pareatur necessitati , quam ne
 » Dii quidem superant. Ite , consules, redi-
 » mite armis civitatem , quam auro majores
 » vestri redemerunt. »

V. CONSULES profecti ad Pontium in con- *Accipiuntur.*
 loquium , quum de fœdere victor agitarer ,
 negarunt , injussu populi fœdus fieri posse :
 nec sine fecialibus ceremoniaque sollempni.
 Itaque non , ut vulgo credunt , Claudiusque
 etiam scribit , fœdere pax Caudina , sed per
 sponsonem , facta est. Quid enim aut spon-
 soribus in fœdere opus esset aut obsidibus ,
 ubi precatione res transigitur ? « per quem
 » populum fiat , quo minus legibus dictis ste-
 » tur , ut eum ita Jupiter feriat , quemadmo-
 » dum a fecialibus porcus feriat. » Sponpon-
 derunt consules , legati , quæstores , tribuni
 militum ; nominaque omnium , qui sponpon-
 derunt , existant : ubi , si ex fœdere acta res
 esset , præterquam duorum fecialium , non
 existarent. Et propter necessariam fœderis dila-

U. c. 433.
a. C. 319.

tionem obsides etiam sexcenti equites imperati, qui capite luerent, si pacto non staretur. Tempus inde statutum tradendis obsidibus exercituque inermi mittendo. Redintegravit luctum in castris consulum adventus, ut vix ab iis abstinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti essent; quorum ignavia foedius inde, quam venissent, abituri. Illis non ducem locorum, non exploratorem fuisse: belluarum modo caecos in foveam missos. Alii alios intueri, contemplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras, obnoxiaque corpora hosti. Proponere sibi ante oculos jugum hostile, & ludibria victoris, & vultus superbos, & per armatos inermium iter: inde foedi agminis miserabilem viam, per fociorum urbes reditum in patriam ac (e) parentes, quo saepe ipsi majoresque eorum triumphantes venissent. Se solos sine vulnere, sine ferro, sine acie victos: sibi non stringere licuisse gladios, non manum cum hoste conferre: sibi nequidquam arma, nequidquam vires, nequidquam animos datos. Haec frementibus hora fatalis ignominiae advenit,

*Sub jugum
mittuntur
Romani.*

(e) *ad Crev.*

omnia tristiora experiundo factura, quam *U. c. 433.*
 quæ præceperant animis. Jam primum cum *a. C. 319.*
 singulis vestimentis inermes extra vallum
 exire jussi, & primi traditi obsides, atque in
 custodiam abducti. Tum a consulibus abire
 lictores jussi, paludamentaque detracta: tan-
 tam id inter ipsos, qui, paullo ante eos exse-
 crantes, dedendos lacerandosque censuerant,
 miserationem fecit, ut, suæ quisque condi-
 tionis oblitus, ab illa deformatione tantæ
 majestatis, velut ab nefando spectaculo, aver-
 teret oculos.

VI. PRIMI consules prope seminudi sub
 jugum missi: tum, ut quisque gradu proxi-
 mus erat, ita ignominiaë objectus: tum dein-
 cept singulæ legiones. Circumstabant armati
 hostes, exprobrantes eludentesque: gladii
 etiam plerisque intentati: & vulnerati quidam
 necatique, si vultus eorum indignitate rerum
 acrior victorem offendisset. Ita traducti sub
 jugum, &, quod pene gravius erat, per
 hostium oculos. Quum e saltu evassent,
 etsi, velut ab inferis extracti, tum primum
 lucem adspicere visi sunt; tamen ipsa lux
 ita deforme intuentibus agmen omni morte
 tristior fuit. Itaque, quum ante noctem Ca-

V. c. 433.
a. C. 319.

Capuam
veniunt.

puam pervenire possent, incerti de fide sociorum, & quod pudor præpediebat, circa viam haud procul Capua omnium egeni (f) corpora humi prostraverunt. Quod ubi est Capuam nunciatum, evicit miseratio justa sociorum superbiam ingenitam Campanis. Confestim insignia sua consulibus, fasces, listores, arma, equos, vestimenta, comæatus militibus benigne mittunt : & venientibus Capuam cunctus senatus populusque, obviam egressi, justis omnibus hospitalibus, privatisque & publicis funguntur officiis. Neque illis sociorum comitas, vultusque benigni, & adloquia non modo sermonem elicere, sed ne, ut oculos quidem adtolle- rent, aut consolantes amicos contra intue- rentur, efficere poterant. Adeo super mœ- rorem pudor quidam fugere conloquia & cœtus hominum cogebat. Postero die quum juvenes nobiles, missi a Capua, ut proficif- centes ad finem Campanum prosequerentur, revertissent; vocatique in curiam percunctan- tibus majoribus natu, « multo sibi mœstio- » res & abjectioris animi visos, » referrent; « adeo filens, ac prope mutum agmen incef-

(f) *egena* Crev.

» fisse : tacere indolem illam Romanam, ab *U. c. 433*
 » latosque cum armis animos. Non reddere *a. C. 319.*
 » salutem, non salutantibus dare responsum,
 » non hiscere quemquam præ metu potuisse,
 » tamquam ferentibus adhuc cervicibus jugum,
 » sub quo emissi essent. Habere Samnites
 » victoriam, non præclaram solum, sed etiam
 » perpetuam. Cepisse enim eos non Romam,
 » sicut ante Gallos, sed, quod multo bellicosius
 » fuerit, Romanam virtutem ferociamque.»

VII. QUUM hæc dicerentur audirenturque,
 & deploratum pene Romanum nomen in concilio
 sociorum fidelium esset; dicitur Ofilius Calavius,
 Ovii filius, clarus genere factisque, tum etiam ætate
 verendus, longe aliter se habere rem dixisse : « Silentium illud
 » obstinatum, fixosque in terram oculos, &
 » furdas ad omnia solatia aures, & pudorem
 » intuendæ lucis, ingentem molem irarum
 » ex alto animo (g) cientis indicia esse : aut
 » Romana se (h) ignorare ingenia, aut silentium
 » illud Samnitibus flebiles brevi clamore
 » res gemitusque excitaturum; Caudinæque
 » pacis aliquanto Samnitibus, quam Romanis,

*Ofilii de Romano-
rum silen-
tio judi-
cium.*

(g) *animi Gron. Crev.*

(h) *se Romana Gron. Crev.*

U. c. 433. » triftiorem memoriam fore. Quippe fuos
a. C. 319. » quemque eorum (*i*) animos habiturum ,
 » ubicumque congreffuri fint : faltus Caudi-
 » nos non ubique Samnitibus fore. » Jam
 Romæ etiam (*k*) fua infamis clades erat.
 Obfeflos primum audierunt : triftior deinde
 ignominiofæ pacis magis, quam periculi,
 nuncius fuit. Ad famam obfidionis delectus
 haberi cœptus erat : dimiffus deinde auxilio-
 rum adparatus, poftquam deditioem tam
 fœde factam acceperunt : extemploque fine
 ulla publica auctoritate confenfum in omnem
 formam luctus eft. Tabernæ circa forum clau-
 fæ, iuftitiumque in foro fua fponde cœptum
 prius, quam indictum : lati clavi, annuli
 aurei pofiti : pene mœftior exercitu ipfo
 civitas effe : nec ducibus folum atque aucto-
 ribus fponforibusque pacis irafci, fed inno-
 xios etiam milites odiffe, & negare urbe
 teftisve accipiendos. Quam concitationem
 animorum fregit adventus exercitus, etiam
 iratis miferabilis. Non enim tamquam in pa-
 triam revertentes ex inſperato incolumes, fed
 captorum habitu vultuque ingreffi fero in

(*i*) eorum l. coram Gron. Crev.

(*k*) Jam & Romæ fua &c. Gron. Crev.

urbem, ita se in suis quisque testis abdiderunt, ut postero atque insequentibus diebus nemo eorum forum aut publicum adspicere vellet. Consules, in privato abditi, nihil pro magistratu agere, nisi quod expressum senatusconsulto est, ut dictatorem dicerent comitorum causa. Q. Fabium Ambustum dixerunt, & P. Ælium Pætum magistrum equitum: quibus vitio creatis, subfecti M. Æmilius Papus dictator, L. Valerius Flaccus magister equitum. Nec per eos comitia habita: &, quia tædebat populum omnium magistratum ejus anni, res ad interregnum rediit. Interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Corvus. Is consules creavit Q. Publilium Philonem & L. Papirium Cursorem iterum, haud dubio consensu civitatis, quod nulli ea tempestate duces clariores essent.

VIII. QUO creati sunt die, eo (sic enim placuerat Patribus) magistratum inierunt, solemnibusque senatusconsultis perfectis, de pace Caudina retulerunt. Et Publilius, penes quem fasces erant, « Dic Sp. Postumi » inquit. Qui ubi surrexit, eodem illo vultu, quo sub jugum missus erat, « Haud sum ignarus [inquit] consules, ignominia, non honoris

*U. c. 433.
a. C. 319.*

*Q. Fabius
dictator.*

*M. Æmi-
lius
dictator.*

*U. c. 434.
a. C. 318.*

*Q. Publi-
lio III.
L. Papirio
II. Coss.*

*Postumii
magnani-
ma senten-
tia.*

U. c. 434.
a. C. 318.

» causa me primum excitatum iustumque
 » dicere, non tamquam senatorem, sed tam-
 » quam reum qua infelicis belli, qua igno-
 » miniosæ pacis. Ego tamen, quando neque
 » de noxa nostra neque de pœna retulistis,
 » omissa defensione, quæ non difficillima
 » esset apud haud ignaros fortunarum huma-
 » narum necessitatumque, sententiam de eo,
 » de quo retulistis, paucis peragam: quæ
 » sententia testis erit, mihine, an legioni-
 » bus vestris pepercerim, quum me seu turpi
 » seu necessaria sponcione obstrinxi. Qua ta-
 » men, quando injussu populi facta est, non
 » tenetur populus Romanus; nec quidquam
 » ex ea, præterquam corpora nostra debentur
 » Samnitibus. Dedamur per feciales nudi
 » vinctique: exsolvamus religione populum,
 » si qua obligavimus; ne quid divini huma-
 » nive obstet, quo minus iustum piumpque de
 » integro ineatur bellum. Interea consules
 » exercitum scribere, armare, educere pla-
 » cet; nec prius ingredi hostium fines, quam
 » omnia iusta in deditionem nostram perfecta
 » erunt. Vos, Dii immortales, precor quæ-
 » soque, si vobis non fuit cordi, Sp. Postu-
 » mium, T. Veturium consules cum Samni-

» tibus prospere bellum gerere ; at vos fatis *U. c. 434i*
 » habeatis , vidisse nos sub jugum missos , *a. C. 318o*
 » vidisse sponfione infami obligatos , videre
 » nudos vinctosque hostibus deditos , omnem
 » iram hostium nostris captibus excipientes .
 » Novos consules legionesque Romanas ita
 » cum Samnitè gerere bellum velitis , ut
 » omnia ante nos consules bella gesta sunt . »
 Quæ ubi dixit , tanta simul admiratio mise-
 ratioque viri incessit omnes , (1) ut modo vix
 crederent , illum eundem esse Sp. Postumium ,
 qui auctor tam fœdæ pacis fuisset : modo
 miserarentur , quod vir talis etiam præci-
 puum apud hostes supplicium passurus esset
 ob iram diremtæ pacis . Quum omnes , lau-
 dibus modo prosequentes virum , in senten-
 tiam ejus pedibus irent ; tentata paullisper
 intercessio est ab L. Livio & Q. Mælio , *Interce-*
 tribunis plebis : qui , « neque exsolvi reli- *dunt duo*
 » gione populum [aiebant] deditione sua , *tribuni.*
 » nisi omnia Samnitibus , qualia apud Cau-
 » dium fuissent , restituerentur : neque se
 » pro eo , quod , spondendo pacem , servaf-
 » sent exercitum populi Romani , pœnam
 » ullam meritos esse ; neque ad extremum ,

(1) *homines Gron, Crev.*

*U. c. 434.
a. C. 318.*

*Postumii
adversus
tribunos
oratio.*

» quum sacrosancti essent, dedi hostibus vio-
» larive posse. »

IX. TUM Postumius, « Interea dedite [in-
» quit] profanos nos, quos salva religione
» potestis : deditis deinde & istos sacrosanc-
» tos, quum primum magistratu abierint ; sed,
» si me audiatis, prius, quam dedantur, hic
» in comitio virgis cæsos, hanc jam ut in-
» tercalatæ poenæ usuram habeant. Nam
» quod deditioe nostra negant exsolvi reli-
» gione populum, id istos magis, ne dedan-
» tur, quam quia ita se res habeat, dicere,
» quis adeo juris fecialium expers est, qui
» ignoret ? Neque ego inficias eo, Patres
» conscripti, tam sponfiones quam foedera
» sancta esse apud eos homines, apud quos
» juxta divinas religiones fides humana coli-
» tur : sed injussu populi nego quidquam
» sanciri posse, quod populum teneat. An,
» si eadem superbia, qua sponfionem istam
» expresserunt nobis Samnites, coëgissent nos
» verba legitima deditium urbes nuncupare,
» deditum populum Romanum vos tribuni
» diceretis, & hanc urbem, templa, delubra,
» fines, aquas, Samnitium esse ? Omitto de-
» ditionem, quoniam de sponfione agitur.

Quid

» Quid tandem, si spondiffemus, urbem *U. c. 434.*
 » hanc relicturum populum Romanum? si *a. c. 318.*
 » incensurum? si magistratus, si senatum, si
 » leges non habiturum? si sub regibus futu-
 » rum? Dii meliora, inquis! Atqui non in-
 » dignitas rerum sponfionis vinculum levat.
 » Si quid est, in quo (m) obligari populus
 » possit, in omnia potest. Et ne illud quidem,
 » quod quosdam forsitan moveat, refert, con-
 » sul, an dictator, an prætor sponderit. Et
 » hoc ipsi etiam Samnites judicaverunt, qui-
 » bus non fuit satis consules spondere, sed
 » legatos, quæstores, tribunos militum
 » spondere coegerunt. Nec a me nunc quis
 » quam quæfiverit, quid ita sponderim?
 » quum id nec consulis jus esset; nec illis
 » spondere pacem, quæ mei non erat arbi-
 » trii, nec pro vobis, qui nihil mandaveratis,
 » possem. Nihil ad Caudium, Patres conscripti,
 » humanis consiliis gestum est. Dii immorta-
 » les & vestris & hostium imperatoribus
 » mentem ademerunt. Nec nos in bello satis
 » cavimus; & illi male partam victoriam
 » male perdidērunt, dum vix locis, quibus
 » vicerant, credunt, dum quacumque condi-
 » (m) quod Gron. Crev.

U. c. 434.
a. C. 318.

» tione arma viris in arma natis auferre festi-
 » nant. An, si sana mens fuisset, difficile
 » illis fuit, dum fenae ab domo ad consul-
 » tandum arcessunt, mittere Romam legatos?
 » cum senatu, cum populo, de pace ac
 » foedere agere? Tridui iter expeditis erat.
 » Interea in induciis res fuisset; donec ab
 » Roma legati aut victoriam illis certam,
 » aut pacem adferrent. Ea demum sponsio
 » esset, quam populi jussu spondidissimus.
 » Sed neque vos tulissetis, nec nos spon-
 » didissimus: nec fas fuit alium rerum exitum
 » esse, quam ut (n) illi, velut somnio læ-
 » tiore, quam quod mentes eorum capere
 » possent, nequidquam eluderentur: &
 » nostrum exercitum eadem, quæ impedierat,
 » fortuna expeditet: vanam victoriam vanior
 » inritam faceret pax: sponsio interponeretur,
 » quæ neminem, præter sponsorem, obliga-
 » ret. Quid enim vobiscum, Patres conscripti,
 » quid cum populo Romano actum est? quis
 » vos adpellare potest? quis se a vobis dicere
 » deceptum? Hostis? an civis? Hosti nihil
 » spondidistis: civem neminem spondere pro
 » vobis iussistis. Nihil ergo vobis nec nobis-

(n) ut & Crev.

» cum est, quibus nihil mandastis; nec cum *U. c. 434.*
 » Samnitibus, cum quibus nihil egistis. Sam- *a. C. 318.*
 » nitibus sponsores nos sumus, rei fatis lo-
 » cupletes: in id, quod nostrum est; in id,
 » quod præstare possumus, corpora nostra
 » & animos; in hæc sæviant, in hæc ferrum,
 » in hæc iras acuunt. Quod ad tribunos ad-
 » tinet, consulite, utrum præsens deditio
 » eorum fieri possit, an in diem differatur. Nos
 » interim, T. Veturi, vosque ceteri, vilia
 » hæc capita luendæ sponsonis feramus, &
 » nostro supplicio liberemus Romana arma.»

X. MOVIT Patres conscriptos tum causa,
 tum auctor; nec ceteros solum, sed tribu-
 nos etiam plebei, ut se in senatus dicerent
 fore potestate. Magistratu inde se extemplo
 abdicaverunt, traditique fecialibus cum cete-
 ris Caudlum ducendi. Hoc facto senatuscon-
 sulto, lux quædam adfulsisse civitati visa est.
 Postumius in ore erat; cum laudibus ad cœ-
 lum ferebant: devotioni P. Decii consulis,
 aliis claris facinoribus æquabant. «Emersisse
 » civitatem ex obnoxia pace, illius consilio
 » & opera: ipsum se cruciatibus & hostium
 » iræ obferre, piaculæque pro populo Roma-
 » no dare.» Arma cuncti spectant & bellum.

*Sponsores
 pacis de-
 duntur.*

U. c. 434.
a. C. 318.

« En umquam futurum, ut congregi armatis
» cum Samnite liceat ? » In civitate, ira
» odioque ardente, delectus prope omnium
» voluntariorum fuit. Rescriptæ ex eodem mi-
» lite novæ legiones, ductusque ad Caudium
» exercitus. Prægressi feciales, ubi ad portam
» venere, vestem detrahi pacis sponforibus
» jubent, manus post tergum vinciri. Quum
» adparitor verecundia majestatis Postumium
» laxè vinciret, « Quin tu [inquit] adducis
» lorum, ut justa fiat deditio ? » Tum, ubi
» in cœtum Samnitium & ad tribunal ventum
» Pontii est, A. Cornelius Arvina fecialis ita
» verba fecit : « Quandoque hinc homines in-
» jussu populi Romani Quiritium fœdus istum
» iri sponponderunt, atque ob eam rem noxam
» nocuerunt; ob eam rem, quo populus Roma-
» nus scelere in pio sit solutus, hosce homines
» vobis dedo. » Hæc dicenti feciali, Postu-
» mius genu femur, quanta maxime poterat
» vi, perculit, & clara voce ait, « se Samni-
» tem civem esse, illum legatum; fecialem
» a se contra jus gentiam violatum; eo justius
» bellum gesturos.

*Pontii non
accipientis
deditioem
oratio.*

XI. TUM PONTIUS, « Nec ego istam dedi-
» tionem accipiam [inquit] nec Samnites

» ratam habebunt. Quin tu, Sp. Postumi, *U. c. 434.*
 » si Deos esse censes, aut omnia inrita facis, *a. C. 318.*
 » aut pacto stas? Samniti populo omnes,
 » quos in potestate habuit, aut pro eis pax
 » debetur. Sed quid ego te adpello, qui te
 » captum victori, cum qua potes fide, resti-
 » tuis? Populum Romanum adpello; quem si
 » sponfionis ad Furculas Caudinas factæ pœ-
 » nitet, restituat legiones intra saltum, quo
 » septæ fuerunt. Nemo quemquam deceperit:
 » omnia pro infecto sint: recipiant arma,
 » quæ per pactionem tradiderunt: redeant
 » in castra sua. Quidquid pridie habuerunt,
 » quam in conloquium est ventum, habeant:
 » tum bellum & fortia consilia placeant, tunc
 » sponfio & pax repudietur. Ea fortuna, iis
 » locis, quæ ante pacis mentionem habuimus,
 » geramus bellum: nec populus Romanus
 » consulum sponfionem, nec nos fidem po-
 » puli Romani accusemus. Numquamne caussa
 » defiet, cur victi pacto non stetis? Obsides
 » Porfenæ dedistis; furto eos subduxistis:
 » auro civitatem a Gallis redemistis; inter
 » accipiendum aurum cæsi sunt: pacem nõ-
 » biscum pepigistis, ut legiones vobis cap-
 » tas restitueremus; eam pacem inritam faci-

U. c. 434.
a. C. 318.

» tis, & semper aliquam fraudi speciem juris
 » inponitis. Non probat populus Romanus
 » ignominiosa pace legiones servatas? Pacem
 » sibi habeat, legiones captas victori restituat:
 » hoc fide, hoc fœderibus, hoc fecialibus
 » ceremoniis dignum erat. Ut tu quidem,
 » quod petisti, per pactiōnem habeas, tot
 » cives incolumes; ego pacem, quam hosti
 » tibi remittendo pactus sum, non habeam:
 » hoc tu, A. Corneli, hoc vos, feciales, ju-
 » ris gentibus dicitis? Ego vero istos, quos
 » dedi simulatis, nec accipio, nec dedi arbi-
 » tror; nec moror, quo minus in civitatem
 » obligatam sponsione commissa, iratis omni-
 » bus Diis, quorum eluditur numen, redeant.
 » Gerite bellum, quando Sp. Postumius modo
 » legatum fecialem genu perculit. Ita Dii
 » credent, Samnitē civem Postumium, non
 » civem Romanum esse, & a Samnite lega-
 » tum Romanum violatum: eo vobis justum
 » in nos factum esse bellum. Hæc ludibria
 » religionum non pudere in lucem proferre?
 » & vix pueris dignas ambages fenes ac con-
 » sulares fallendæ fidei exquirere? I, lic̄tor,
 » deme vincla Romanis: moratus sit nemo,
 » quo minus, ubi visum fuerit, abeant.» Et

illi quidem, forsitan & publica, sua certe *U. c. 434.*
 liberata fide, ab Caudio in castra Romana *a. C. 318.*
 inviolati redierunt.

XII. SAMNITIBUS, pro superba pace infestissimum cernentibus renatum bellum, omnia, quæ deinde venerunt, non in animis solum, sed prope in oculis esse: & fero ac nequidquam laudare senis Pontii utraque consilia; inter quæ se media lapsos, victoriæ possessionem pace incerta mutasse, &, beneficii & maleficii occasione amissa, pugnuros cum eis, quos potuerint in perpetuum vel inimicos tollere, vel amicos facere. Adeoque, nullodum certamine inclinatis viribus, post Caudinam pacem animi mutaverant, ut clariorem inter Romanos deditio Postumium, quam Pontium inæcruenta victoria inter Samnites faceret: & geri posse bellum Romani pro victoria certa haberent, Samnites simul rebellasse & vicisse crederent Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerunt, & Fregellæ colonia necopinato adventu Samnitium (fuisse & Satricanos cum iis satis constat) nocte occupata est. Timor inde mutuus utrosque usque ad lucem quietos tenuit: lux pugnæ initium fuit; quam ali-

*Bellum
renascitur.*

U. C. 434.
a. C. 318.

quamdiu æquam, & quia pro aris ac focis dimicabatur, & quia ex testis adjuvabat inbellis multitudo, tamen Fregellani sustinuerunt. Fraus deinde rem inclinavit, quod vocem audiri præconis passî sunt, « Incoluem » abiturum, qui arma posuisset. » Ea spes remisit a certamine animos, & passim arma jactari cœpta. Pertinacior pars armata per aversam portam erupit; tutiorque eis audacia fuit, quam incautus ad credendum ceteris pavor: quos circumdatos igni, nequidquam Deos fidemque invocantes, Samnites concremaverunt. Consules, inter se partiti provincias, Papirius in Apuliam ad Luceriam pergit, ubi equites Romani obsides ad Caudium dati custodiebantur: Publilius in Samnio substitit adversus Caudinas legiones. Distendit ea res Samnitium animos; quod nec ad Luceriam ire, ne ab tergo instaret hostis, nec manere, ne Luceria interim amitteretur, fati audebant. Optimum visum est committere rem fortunæ, & transigere cum Publilio certamen. Itaque in aciem copias educunt.

*Prælio
vincuntur
Samnites
a Publilio.*

XIII. ADVERSUS quos Publilius consul quum dimicaturus esset, prius adloquendos

milites ratus, concionem advocari iussit. Ceterum sicut ingenti alacritate ad prætorium concursus est, ita præ clamore poscentium pugnam nulla adhortatio imperatoris audita est. Suus cuique animus memor ignominia adhortator aderat. Vadunt igitur in prælium urgentes signiferos : & , ne mora in concursu pilis emittendis stringendisque inde gladiis esset, pila, velut dato ad id signo, abjiciunt, strictisque gladiis cursu in hostem feruntur. Nihil illic imperatoris artis ordinibus aut subsidiis locandis fuit : omnia ira militaris prope vesano inpetu egit. Itaque non fusi modo hostes sunt ; sed, ne castris quidem suis fugam impedire ausi, Apuliam dissipati petiere : Luceriam tamen, coacti rursus in unum agmine, est perventum. Romanos ira eadem, quæ per mediam aciem hostium tulerat, & in castra pertulit. Ibi plus, quam in acie, sanguinis ac cædis factum, prædæque pars major ira corrupta. Exercitus alter cum Papirio consule locis maritimis pervenerat Arpos per omnia pacata, Samnitium magis injuriis & odio, quam beneficio ullo populi Romani. Nam Samnites, ea tempestate in montibus vicatim habitantes, cam-

U. c. 434.
a. C. 318.

U. c. 434
a. c. 318.

Papirius
obsidet
Luceriam.

pestria & maritima loca, contempto cultorum molliore atque, ut evenit fere, locis (o) simili genere, ipsi montani atque agrestes depopulabantur. Quæ regio si fida Samnitibus fuisset, aut pervenire Arpos exercitus Romanus nequisset, aut interjecta inter Romanam & Arpos, penuria rerum omnium, exclusos a com meatibus absumsisset. Tum quoque profectos inde ad Luceriam, juxta obsidentes obsessosque, inopia vexavit. Omnia ab Arpis Romanis subpeditabantur; ceterum adeo exigue, ut militi, occupato stationibus vigiliisque & opere, eques folliculis in castra ab Arpis frumentum veheret; interdum ob cursu hostium cogeretur, abjecto ex equo frumento, pugnare. Obsessis (p) prius, quam alter consul victore exercitu advenit, & com meatus ex montibus Samnitium in vesti erant, & auxilia intromissa. Artiora omnia adventus Publilii fecit; qui, obsidione delegata in curam collegæ, vacuus per agros cuncta infesta com meatibus hostium fecerat. Itaque quum spes nulla esset, diutius obsessos inopiam laturos, coacti Samnites, qui ad

(o) loci Gron. Crev.

(p) & obsessis Gron. Crev.

Luceriam castra habebant, undique contractis viribus, signa cum Papiro conferre.

U. c. 434.
a. C. 318.

XIV. PER id tempus, parantibus utrisque se ad prælium, legati Tarentini interveniunt, denunciantes Samnitibus Romanisque, ut bellum omitterent. Per utros stetit, quominus discederetur ab armis, adversus eos se pro alteris pugnatuuros. Ea legatione Papius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum collega se communicaturum respondit: adcitoque eo, quum tempus omne in adparatu consumsisset, conlocutus de re haud dubia, signum pugnae proposuit. Agentibus divina humanaque, quæ adsolent, quum acie dimicandum est, consulibus, Tarentini legati obcurfare, responsum exspectantes, quibus Papius ait; « Auspicia secunda esse, Tarentini, pullarius nunciat. Litatum præterea » est egregie. Auctoribus Diis, ut videtis, » ad rem gerendam proficiscimur. » Signa inde ferri iussit, & copias eduxit, vanissimam increpans gentem, quæ, suarum inpotens rerum præ domesticis seditionibus discordiisque, aliis modum pacis ac belli facere æquum censeret. Samnites ex parte altera, quum omnem curam belli remisissent, quia

U. c. 434.
a. C. 318.

aut pacem vere cupiebant, aut expediebat
simulare, ut Tarentinos sibi conciliarent,
quum instructos repente ad pugnam Romanos
conspexissent, vociferari, « se in auctoritate
» Tarentinorum manere, nec descendere in
» aciem, nec extra vallum arma ferre. De-
» ceptos potius, quodcumque casus ferat,
» passuros, quam ut sprevisse pacis auctores
» Tarentinos videantur. Accipere se omen,
» [consules aiunt] & eam precari mentem
» hostibus, ut ne vallum quidem defendant.»
Ipsi, inter se partitis copiis, succedunt hos-
tium munimentis, & simul undique adorti,
quum pars fossas explerent, pars vellerent
vallum, atque in fossas prouerent, nec vir-
tus modo infusa, sed ira etiam, exulceratos
ignominia stimulare animos, castra invasere:
& pro se quisque, « non hæc furculas, nec
» Caudium, nec saltus invios esse, ubi erro-
» rem fraus superbe vicisset; sed Romanam
» virtutem, quam nec vallum, nec fossæ
» arcerent, » memorantes, cædunt pariter
resistentes fusosque, inermes atque armatos,
fervos, liberos, puberes, inpuberes, homi-
nes, jumentaque. Nec ullum superfuisset
animal, ni consules receptui signum dedis-

*Iterum
vincuntur
Samnites
a Coss.*

sent, avidosque cædis milites e castris hostium imperio ac minis expulissent. Itaque apud infensos ob interpellatam dulcedinem iræ, confestim oratio habita est, ut doceretur miles, « minime cuiquam militum con-
 » sules odio in hostes cessisse, aut cessuros :
 » quin duces, sicut belli, ita insatiabilis sup-
 » plicii, futuros fuisse, ni respectus equitum
 » sexcentorum, qui Luceriæ obsides teneren-
 » tur, præpedisset animos : ne desperata ve-
 » nia hostes cæcos in supplicia eorum ageret,
 » perdere prius, quam perire, optantes. »
 Laudare ea milites, lætarique, obviam itum iræ suæ esse, ac fateri, omnia patienda potius, quam proderetur salus tot principum Romanæ juventutis.

XV. DIMISSA concione, consilium habitum, omnibusne copiis Luceriam premerent, an altero exercitu & duce Apuli circa gens dubiæ ad id voluntatis, tentarentur. Publius consul, ad peragrandam profectus Apuliam, aliquot expeditione una populos aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit. Papirio quoque, qui obsessor Luceriæ restiterat, brevi ad spem eventus respondit. Nam, inessis omnibus viis, per

*U. c. 434.
 a. C. 318.*

*Luceria
 capta.*

U. c. 434.
a. C. 318.

quas commeatus ex Samnio subvehebantur; famæ domi Samnites, qui Luceriæ in præfidio erant, legatos misere ad consulem Romanum, ut, receptis equitibus, qui causa belli essent, absisteret obsidione. His Papirius ita respondit: « Debuisse eos Pontium, Herennii » filium, quo auctore Romanos sub jugum » misissent, consulere, quid victis patiendum » censeret. Ceterum, quoniam ab hostibus in » se æqua statui, quam in se ipsi ferre, ma- » luerint, nunciare Luceriam » jussit, « arma, » farcinas, jumenta, multitudinem omnem » inbellem intra mœnia relinquerent; militem » se cum singulis vestimentis sub jugum mis- » surum, ulciscentem inlatam, non novam » inferentem ignominiam. » Nihil recusatum. Septem millia militum sub jugum missa; prædaque ingens Luceriæ capta, receptis omnibus signis armisque, quæ ad Caudium amiserant; & quod omnia superabat gaudia, equitibus recuperatis, quos pignora pacis custodiendos Luceriam Samnites dederant. Haud ferme alia mutatione subita rerum clarior victoria populi Romani est: siquidem etiam (quod quibusdam in annalibus invenio) Pontius, Herennii filius, Samni-

*Sub jugum
missi Sam-
nites.*

tium imperator, ut expiaret consulum ignominiam, sub jugum cum ceteris est missus. *U. c. 434.
a. C. 318.*

Ceterum id minus miror, obscurum esse de hostium duce dedito missoque sub jugum: id magis mirabile est, ambigi, Luciusne Cornelius dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, eas res ad Caudium, atque inde Luceriam gesserit, ultorque unicus Romanæ ignominiaë, haud sciam an iustissimo triumpho ad eam ætatem secundum Furium Camillum, triumphaverit; an consulum Papiriique præcipuum id decus sit. Sequitur hunc errorem alius error, Cursorne Papirius proximis comitiis cum Q. Aulio Cerretano iterum, ob rem bene gestam Luceriaë continuato magistratu, consul tertium creatus sit; an L. Papirius Mugillanus; & in cognomine erratum sit.

*U. c. 435.
a. C. 317.*

*L. Papirio
III. Q.
Aulio II:
Coss.*

XVI. CONVENIT, jam inde per consules reliqua belli perfecta. Aulius cum Ferentanis uno secundo prælio debellavit; urbemque ipsam, quo se fusa contulerat acies, obsidibus imperatis, in deditionem accepit. Pari fortuna consulum alter cum Satricanis, qui cives Romani post Caudinam cladem ad Samnites defecerant, præsidiumque eorum in

U. c. 435.
a. C. 317.

urbem acceperant, rem gessit. Nam quum ad mœnia Satrici admotus esset exercitus, legatisque, missis ad pacem cum precibus petendam, triste responsum ab consule redditum esset, « nisi præsidio Samnitium interfecto » aut tradito, ne ad se remearent; plus ea voce, quam armis inlatis, terroris colonis injectum. Itaque subinde exsequentes quærendo a consule legati, quonam se pacto paucos & infirmos crederet præsidio tam valido & armato vim adlaturus, ab iisdem consilium petere iussi, quibus auctoribus præsidium in urbem accepissent, discedunt: ægreque inpetrato, ut de ea re consuli senatum, responsaque ad se referri fineret, ad suos redeunt. Duæ factiones senatum distinebant; una, cujus principes erant defectionis a populo Romano auctores; altera, fidelium civium. Certatum ab utrisque tamen est, ut ad reconciliandam pacem consuli opera navaretur. Pars altera (quum præsidium Samnitium, quia nihil satis præparati erat ad obfidionem tolerandam, excessurum proxima nocte esset) enunciare consuli satis habuit, qua noctis hora, quaque porta, & quam in viam egressurus hostis foret. Altera, quibus
invi-

invitis descitum ad Samnites erat, eadem nocte portam etiam consuli aperuerunt, armatosque clam hostes in urbem acceperunt. Ita duplici proditione & præsidium Samnitium, infessis circa viam silvestribus locis, necopinato obpressum est, & ab urbe plena hostium clamor sublatum; momentoque unius horæ cæsus Samnis (q), Satricanus captus, & omnia in potestate consulis erant. Qui, quæstione habita, quorum opera defectio esset facta, quos fontes comperit, virgis cæsos securi percussit: præsidioque valido inposito, arma Satricanis ademir. Inde ad triumphum decessisse Romam Papirium Curforem scribunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samnitesque sub jugum missos auctores sunt. Et fuit vir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi solum vigore, sed etiam corporis viribus excellens. Præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victoremque cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt: & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi vinique eundem capacissimum: nec cum ullo asperiozem (quia ipse invicti ad laborem corporis esset) fuisse mi-

U. c. 435.
a. C. 317.

Laus
Papirii
Curforis.

(q) Samnis Cæsus Gron. Crev.

U. c. 435.
a. C. 317.

liriam pediti pariter equitique. Equites etiam aliquando ausos ab eo petere, ut sibi pro re bene gesta laxaret aliquid laboris : quibus ille : « Ne nihil remissum dicatis , remitto » [inquit] ne utique dorsum demulceatis, » quum ex equis descenderetis.» Et vis erat in eo viro imperii ingens pariter in socios civesque. Prænestinus prætor per timorem segnius ex subsidiis suos duxerat in primam aciem. Quem quum inambulans ante tabernaculum vocari jussisset, lictorem expedire securim jussit. Ad quam vocem exanimi stante Prænestino, « Agedum, lictor, excide radicem hanc [inquit] incommodam ambulanti tibus : » perfusumque ultimi supplicii metu, multa dicta, dimisit. Haud dubie illa ætate, qua nulla virtutum feracior fuit, nemo unus erat vir, quo magis innisa res Romana staret. Quin eum parem destinant animis Magno Alexandro ducem, si arma, Asia perdomita, in Europam vertisset.

Disputatio de Alexandro M. & Romanis.

XVII. NIHIL minus quæsitum a principio hujus operis videri potest, quam ut plus justo ab rerum ordine declinarem; variatibusque distinguendo opere, & legentibus velut deverticula amœna, & requiem animo

meo quærerem. Tamen tanti regis ac ducis mentio, quibus sæpe tacitis cogitationibus volutavit animum, eas evocat in medium: ut quærere libeat, quinam eventus Romanis rebus, si cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere videntur militum copia & virtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana, maxime in res bellicas, potens. Ea, & singula intuenti & universa, sicut ab aliis regibus gentibusque, ita ab hoc quoque, facile præstant invictum Romanum imperium. Jam primum, ut ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abnuo, egregium ducem fuisse Alexandrum; sed clariorem tamen eum facit, quod unus fuit, quod adolescens in incremento rerum, nondum alteram fortunam expertus, decessit. Ut alios reges claros ducesque omittam, magna exempla casuum humanorum; Cyrum, quem maxime Græci laudibus celebrant, quid, nisi longa vita, sicut Magnum modo Pompeium, vertenti præbuit fortunæ? Recenseam duces Romanos, nec omnes omnium ætatum, sed ipsos eos, cum quibus consulibus aut dictatoribus Alexandro fuit bellandum; M. Valerium Corvum, C.

*U. c. 4393
a. C. 317.*

*Alexandri
& ducum
Rom. col-
latio.*

U. c. 435.
a. C. 317.

Marcium Rutilum, C. Sulpicium, T. Manlium Torquatum, Q. Publilium Philonem, L. Papirium Cursorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, M. Curium. Deinceps ingentes sequuntur viri, si Punicum Romano prævertisset bellum, seniorque in Italiam trajecisset. Horum in quolibet tum in dolis eadem, quæ in Alexandro erat, animi ingeniique; tum disciplina militaris, jam inde ab initiis urbis tradita per manus, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modum venerat. Ita reges gesserant bella; ita deinde exactores regum Junii Valeriique, ita deinceps Fabii, Quinctii, Cornelii; ita Furius Camillus, quem juvenes ii (r), quibus cum Alexandro dimicandum erat, senem viderant. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoque haud minus clarum eum faciunt) cessisset videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Corvus, insignes ante milites, quam duces? Cessissent Decii, devotis corporibus in hostem ruentes? Cessisset Papirius Cursor, illo corporis robore, illo animi? Victus esset consiliis juvenis unius, ne singulos nominem, senatus ille, quem qui

(r) duo Gron,

ex regibus constare dixit, unus veram speciem Romani senatus cepit? Id vero erat periculum, ne solertius, quam quilibet unus ex iis, quos nominavi, castris locum caperet, commeatus expediret, ab insidiis præcaveret, tempus pugnae deligeret, aciem instrueret, subsidiis firmaret. Non cum Dario rem esse dixisset: quem, mulierum ac spadonum agmen trahentem, inter purpuram atque aurum, oncratum fortunæ adparatibus suæ, (s) prædam verius, quam hostem, nihil aliud quam bene ausus vana contemnere, incruentus devicit. Longe alius Italiæ, quam Indiæ, per quam temulento agmine comissabundus incescit, visus illi habitus esset; saltus Apuliæ ac montes Lucanos cernenti & vestigia recentia domesticæ cladis, ubi avunculus ejus nuper Epiri rex Alexander absumentus erat.

XVIII. Et loquimur de Alexandro nondum mersis secundis rebus, quarum nemo intolerantior fuit. Qui, si ex habitu novæ fortunæ novique, ut ita dicam, ingenii, quod sibi victor induerat, spectetur, Dario magis similis, quam Alexandro, in Italiam venisset,

(s) suæ apparatus Gron. Crev.

U. c. 435.
a. C. 317.

& exercitum Macedoniae oblitum degenerantemque jam in Persarum mores adduxisset. Referre in tanto rege piget superbam mutationem vestis, & desideratas humi jacentium adulationes, etiam victis Macedonibus graves, nedum victoribus, & foeda supplicia, & inter vinum & epulas caedes amicorum, & vanitatem ementiendae stirpis. Quid, si vini amor in dies fieret acrior? Quid, si trux ac praeservida ira? (nec quidquam dubium inter scriptores refero). Nullane haec damna imperatoriis virtutibus ducimus? Id vero periculum erat, quod levissimi ex Graecis, qui Parthorum quoque contra nomen Romanum gloriae favent, distitare solent, ne majestatem nominis Alexandri (quem ne fama quidem illis notum arbitror fuisse) sustinere non potuerit populus Romanus; &, adversus quem Athenis, in civitate fracta Macedonum armis, cernente tum maxime prope fumantes Thebarum ruinas, concionari libere ausi sint homines, (id quod ex monumentis orationum patet) adversus eum nemo ex tot proceribus Romanis vocem liberam missurus fuerit. Quantalibet magnitudo hominis concipiatur animo, unius tamen ea magnitudo

hominis erit, conlecta paullo plus decem annorum felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus, etsi nullo bello, multis tamen prœliis victus sit, Alexandro nullius pugnæ non secunda fortuna fuerit; non intelligunt, se hominis res gestas, & ejus juvenis, cum populi jam octingentesimum bellantis annum rebus conferre. Miremur, si, quum ex hac parte secula plura numerentur, quam ex illa anni, plus in tam longo spatio, quam in ætate tredecim annorum, fortuna variaverit? Quin tu hominis cum homine, & ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers? Quot Romanos duces nominem, quibus numquam adversa fortuna pugnæ fuit? Paginas in annalibus magistratum fastisque percurrere licet, consulum, dictatorumque, quorum nec virtutis, nec fortunæ ullo die populum Romanum pœnituit. Et, quo sint mirabiliores, quam Alexander aut quisquam rex, denos vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plus quam annum consulatum gessit: ab tribunis plebis delectus inpediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus comitorum causa revocati sunt: in ipso conatu rerum circumegit

U. c. 435.
a. C. 317.

Fortunæ
Alexandri
conlatio
cum fortuna
P. Rom.

U. c. 435.
a. C. 317.

se annus : collegæ nunc temeritas, nunc pravitas, inpedimento aut damno fuit : male gestis rebus alterius successum est : tironum aut mala disciplina institutum exercitum acceperunt. At, Hercule, reges non liberi solum inpedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. Inviçtus ergo Alexander cum inviçtis ducibus bella gessisset, & eadem fortunæ pignora in discrimen detulisset. Immo etiam eo plus periculi subisset, quod Macedones unum Alexandrum habuissent, multis casibus non solum obnoxium, sed etiam obferentem se : Romanis multi fuissent, Alexandro, vel gloria, vel rerum magnitudine, pares; quorum suo quisque fato, sine publico discrimine, viveret morereturque.

*Conlatio
copiarum.*

XIX. RESTAT, ut copiæ copiis comparentur vel numero, vel militum genere, vel multitudine auxiliorum. Censebantur ejus ætatis lustris ducena quinquagena millia capitum. Itaque, in omni defectione sociorum Latini nominis, urbano prope delectu decem scribebantur legiones. Quaterni quique exercitus sæpe per eos annos in Etruria, in Um-

bria, Gallis hostibus adjunctis, in Samnio, *U. c. 435.*
 in Lucanis gerebant bellum. Latium deinde *a. C. 317.*
 omne cum Sabinis, & Volscis, & Æquis,
 & omni Campania, & parte Umbriæ Etruriæ-
 que, & Picentibus, & Marfis, Pelignisque,
 ac Vestinis atque Apulis, adjunctaque omni
 ora Græcorum inferi maris a Thuriis Nea-
 polim & Cumas, & inde Antio atque Ostiis
 tenus Samnites, aut socios validos Romanis,
 aut fractos bello invenisset hostes. Ipse tra-
 jecisset mare cum veteranis Macedonibus,
 non plus triginta millibus hominum & qua-
 tuor millibus equitum, maxime Theffalorum:
 hoc enim roboris erat. Persas, Indos, alias-
 que si adjunxisset gentes, impedimentum ma-
 jus, quam auxilium, traheret. Adde, quod
 Romanis ad manum domi supplementum
 esset: Alexandro, (quod postea Hannibali
 accidit) alieno in agro bellanti, exercitus
 consenuisset. Arma, clipeus sarissæque illis;
 Romano scutum, majus corpori tegumentum,
 & pilum, haud paullo, quam hasta, vehe-
 mentius ictu missuque telum. Statarius uter-
 que miles, ordines servans: sed illa phalanx
 immobilis, & unius generis: Romana acies
 distinctior, ex pluribus partibus constans:

U. c. 435.
a. C. 317.

facilis partienti, quacumque opus esset, facilis jungenti. Jam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Uno prælio victus Alexander, bello victus esset. Romanum, quem Caudium, quem Cannæ non fregerunt, quæ fregisset acies? Næ ille sæpe, etiam si prima prospere evenissent, Persas & Indos & inbellem Asiam quæfisset, & cum feminis sibi bellum fuisse dixisset: quod Epiri regem Alexandrum, mortifero vulnere ictum, dixisse ferunt, fortem bellorum in Asia gestorum ab hoc ipso juvene cum sua conferentem. Equidem, quum per annos quatuor & viginti primo Punico bello classibus certatum cum Pœnis recorder, vix ætatem Alexandri subsecutoram fuisse reor ad unum bellum. Et forsitan, quum & fœderibus vetustis juncta Punica res Romanæ esset, & timor par adversus communem hostem duas potentissimas armis virisque urbes armaret, simul Punico Romanoque obrutus bello esset. Non quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum rebus, sed experti tamen sunt Romani Macedonem hostem adversus Antiochum, Philippum, Persen, non modo cum clade ulla,

sed ne cum periculo quidem suo. Absit invidia verbo (t), & civilia bella fileant, numquam ab equite hoste, numquam a pedite, numquam aperta acie, numquam æquis, utique numquam nostris locis laboravimus. Equitem, sagittas, saltus inpeditos, avia com meatibus loca gravis armis miles timere potest. Mille acies, graviore quam Macedonum atque Alexandri, avertit, avertetque; modo sit perpetuus hujus, qua vivimus, pacis amor & civilis cura concordia.

XX. M. FOSLIUS Flaccinator inde & L. Plautius Venno consules facti. Eo anno ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renovando legati, quum senatum humi frati movissent, rejecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebant preces. Itaque, fœdere negato (u), induciæ biennii, quum per aliquot dies fatigassent singulos precibus, inpetrata. Et ex Apulia Teanenſes Canuſini que populationibus fessi, obsidibus L. Plautio consuli datis, in deditionem venerunt. Eodem anno primum præfecti Capuæ creati cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis:

(t) vero Gron. Crev.

(u) de fœdere negatum Gron. Crev.

U. c. 435.

a. C. 317.

U. c. 436.

a. C. 316.

M. Foslio,

L. Plautio

Coss.

*Tribus
nova.*

*U. c. 437.
a. C. 315.*

*C. Junio,
Q. Emilio
Coss.*

quum utrumque ipsi pro remedio ægris rebus discordia intestina petissent. Et duæ Romæ additæ tribus, Ufentina ac Falerina.

Inclinatis semel in Apulia rebus, Teates quoque Apuli ad novos consules, C. Junium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam, fœdus petitum venerunt (x), pacis per omnem Apuliam præstandæ populo Romano auctores. Id audacter spondendo inpetravere, ut fœdus daretur: neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent. Apulia perdomita, (nam Forento quoque valido oppido Junius potitus erat) in Lucanos perrectum. Inde repentino adventu Æmilii consulis Nerulum vi captum. Et postquam res Capuæ stabilitas Romana disciplina fama per socios vulgavit; Antiatribus quoque, qui se sine legibus certis, sine magistratibus agere querebantur, dati ab senatu ad jura statuenda ipsius coloniae patroni: nec arma modo, sed jura etiam Romana late pollebant.

*U. c. 438.
a. C. 314.*

*Sp. Nautio,
M. Popillio
Coss.*

XXI. C. JUNIUS Bubulcus & Q. Æmilius Barbula consules exitu anni non consulibus ab se creatis, Sp. Nautio & M. Popillio,

(x) *venerunt Gron. Crey.*

ceterum dictatori L. Æmilio legiones tradiderunt. Is, cum L. Fulvio magistro equitum Saticulam obpugnare adortus, rebellandi causam Samnitibus dedit. Duplex inde terror inlatus Romanis. Hinc Samnis, magno exercitu coacto ad eximendos obsidione socios, haud procul castris Romanorum castra posuit: hinc Saticulani magno cum tumultu, patefactis repente portis, in stationes hostium incurrerunt. Inde pars utraque, spe alieni magis auxilii, quam viribus freta suis, iusto mox prælio inito Romanos urgent. Et, quamquam anceps dimicatio erat, tamen utrimque tutam aciem dictator habuit; quia & locum haud facilem ad circumveniendum cepit, & diversa statuit signa. Infestior tamen in erumpentes incessit: nec magno certamine intra mœnia compulit. Tum totam aciem in Samnites obvertit. Ibi plus certaminis fuit, Victoria sicut fera, ita nec dubia, nec varia fuit. Fusi in castra Samnites, extinctis nocte ignibus, tacito agmine abeunt: &, spe abjecta Saticulæ tuendæ, Plisiam ipsi, socios Romanorum, ut parem dolorem hosti redderent, circumfidunt.

U. c. 438.
a. C. 314.
L. Æmilius
dictator.

Fusi
Samnites.

U. c. 439.

a. C. 313.

L. Papirio

IV. Q.

Publilio

IV. Coss.

Q. Fabius

dictator.

XXII. ANNO circumacto, bellum deinceps ab dictatore Q. Fabio gestum est. Consules novi, sicut superiores, Romæ manserunt: Fabius, ad accipiendum ab Æmilio exercitum, ad Saticulam cum supplemento venit: neque enim Samnites ad Plisiam manserant; sed, aditis ab domo novis militibus, multitudine freti, castra eodem, quo antea, loco posuerunt, lacescentesque prælio Romanos avertere ab obsidione conabantur. Eo intentius dictator in moenia hostium versus, id bellum tantum ducere, quod urbem obpugnabat: securior ab Samnitibus agere, stationibus modo obpositis, ne qua in castra vis fieret. Eo ferocius adequitare (y) Samnites vallo, neque otium pati. Et quum jam prope in portis castrorum esset hostis, nihil consulto dictatore, magister equitum Q. Aulius Cerretanus, magno tumultu cum omnibus turmis equitum evehctus, submovit hostem. Tum in minime pertinaci genere pugnae sic fortuna exercuit opes, ut insignes (z) utrimque clades & clara ipsorum ducum ederet funera. Prior Samnitium imperator, ægre patiens,

(y) *obequitare Gron.*

(z) *insignis Gron. Crev.*

quo tam ferociter adequiffet, inde fe fundi fugarique, orando hortandoque equites prælium integravit: in quem, infignem inter fuos cientem pugnam, magifter equitum Romanus infesta cuspide ita permiffit equum, ut uno ictu exanimem equo præcipitaret; nec, ut fit, ad ducis cafum perculfa magis, quam irritata, eft multitudo. Omnes, qui circa erant, in Aulium, temere inuectum per hoftium turmas, tela coniecerunt. Fratri præcipuum decus ultri Samnitium imperatoris dederunt. Is victorem detractum ex equo magiftrum equitum, plenus mœroris atque iræ, trucidavit: nec multum afuit, quin corpore etiam, quia inter hoftiles ceciderat turmas, Samnites potirentur. Sed extemplo ad pedes defcenfum ab Romanis eft, coactique idem Samnites facere. Et repentina acies circa corpora ducum pedeftre prælium iniit, quo haud dubie fuperat Romanus: recuperatumque Aulii corpus, mixta cum dolore lætitia, victores in castra referunt. Samnites, duce amiffio, & per equeftre certamen tentatis viribus, omiffa Saticula, quam nequidquam defendi rebantur, ad Pliftiæ obfidionem redeunt; intraque paucos dies Sati-

U. c. 439.
a. C. 313.

Saticula
capta.

U. c. 439. cula Romanus per deditiōem, Plifia per
a. c. 313. vim Samnis potitur.

*Sora de-
fectio ad
Samnites.*

XXIII. MUTATA inde belli sedes est. Ad Soram ex Samnio Apuliaque traductæ legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorum. Quo quum prior Romanus exercitus, ad ulciscendam civium necem recuperandamque coloniam, magnis itineribus prævenisset (a), & sparsi per vias speculatores, sequi legiones Samnitium, nec jam procul abesse, alii super alios, nunciarent; obviam itum hosti, atque ad Lautulas ancipiti proelio dimicatum est. Non cædes, non fuga alterius partis, sed nox incertos, victi victoresne essent, diremit. Invenio apud quosdam, adversam eam pugnam Romanis fuisse, atque in ea cecidisse Q. Aulium, magistrum equitum. Subfectus in locum Aulii C. Fabius magister equitum cum exercitu novo ab Roma advenit; &, per præmissos nuncios consulto dictatore, ubi subsisteret, quove tempore, & qua ex parte hostem adgrederetur, substitit occultus, ad omnia satis exploratis consiliis. Dictator, quum per aliquot dies post pugnam continuisset suos intra vallum, obsessi magis quam obsidentis modo,

(a) *pervenisset* Crev.

signum

signum repente pugnae proposuit; &, efficacius ratur ad accendendos virorum fortium animos, nullam alibi, quam in semet ipso, cuiquam relictam spem, de magistro equitum novoque exercitu militem celavit: &, tanquam nulla, nisi in eruptione, spes esset, « Locis [inquit] angustis, milites, depre- » hensi, nisi quam victoria patefecerimus, » viam nullam habemus. Stativa nostra mu- » nimento satis tuta sunt; sed inopia eadem » infesta. Nam & circa omnia defecerunt, » unde subvehi commeatus poterant; &, si » homines juvare velint, iniqua loca sunt. » Itaque non frustrabor ego vos, castra hic » relinquendo, in qua, infesta victoria, sicut » pristino die, vos recipiatis. Armis munimenta » non munimentis arma tuta esse debent. Castra » habeant repetantque, quibus operæ est trahere » bellum: nos omnium rerum respectum, præ- » terquam victoriae, nobis abscindamus. Ferte » signa in hostem: ubi extra vallum agmen » excefferit, castra, quibus imperatum est, » incendant: damna vestra, milites, omnium » circa, qui defecerunt, populorum præda » farcientur. » Et (b) oratione dictatoris,

(b) Ea Gron.

U. c. 439. quæ necessitatis ultimæ index erat , milites
a. C. 313. accensi vadunt in hostem , & respectus ipse
 ardentium castrorum , quamquam proximis
 tantum (ita enim iusserat dictator) ignis est
 subditus , haud parvum fuit iritamentum.
 Itaque , velut vecordes inlati , signa primo
 inpetu hostium turbant ; & in tempore , post-
 quam ardentia procul vidit castra magister
 equitum , (id convenerat signum) hostium
 terga invadit. Ita circumventi Samnites , qua
 potest quisque , fugam per diversa petunt.
 Ingens multitudo , in unum metu conglobata,
 ac semet ipsam turba inpediens , in medio
 cæsa. Capta hostium castra direptaque ; quo-
 rum præda onustum militem in Romana
 castra dictator reducit , haudquaquam tam
 victoria lætum , quam quod , præter exiguam
 deformatam incendio partem , cetera contra
 spem salva invenit.

U. c. 440.
a. C. 312.

*M. Fete-
 lio , C.
 Sulpicio
 III. Coss.*

XXIV. AD Soram inde reditum ; novique
 consules M. Pœtelius , C. Sulpicius exercitum
 ab dictatore Fabio accipiunt , magna parte
 veterum militum dimissa , novisque cohorti-
 bus in supplementum adductis. Ceterum ,
 quum propter difficilem urbis situm nec ob-
 pugnandi fatis certa ratio iniretur , & aut

tempore longinqua , aut præceps periculo *U. c. 440.*
 victoria esset ; Soranus transfuga, clam ex *a. C. 312.*
 oppido profectus , quum ad vigiles Romanos
 penetraffet, duci se extemplo ad consules ju-
 bet , deductusque traditurum urbem promittit.
 Visus inde (quum , quonam modo id præsta-
 turus esset , percunctantes doceret) haud
 yana adferre , perpulit , prope adjuncta mœ-
 nibus Romana castra ut sex millia ab oppido
 removerentur : fore , ut minus intentæ in
 custodiam urbis diurnæ stationes ac nocturnæ
 vigiliæ essent. Ipse insequenti nocte , sub op-
 pido silvestribus locis cohortibus insidere
 iussis , decem milites delectos secum per ar-
 dua ac prope invia in arcem ducit ; pluribus,
 quam pro numero virorum , missilibus telis
 eo conlatis. Ad hæc saxa erant , & temere
 jacentia (ut fit) in aspretis , & de industria
 etiam , quo locus tutior esset , ab oppidanis
 congesta. Ubi quum constituisset Romanos ,
 semitamque angustam & arduam , erectam
 ex oppido in arcem , ostendisset ; » Hoc qui-
 » dem adscensu [inquit] vel tres armati
 » quamlibet multitudinem arcuerint : vos &
 » decem numero , & quod plus est , Romani ,
 » Romanorumque fortissimi viri estis , & locus

U. c. 440.
a. C. 312.

» pro vobis ; & nox erit , quæ omnia ex
 » incerto majora territis ostentat. Ego jam
 » terrore omnia implebo : vos arcem intenti
 » tenete.» Decurrit inde , quanto maxime
 poterat , cum tumultu , « Ad arma , & pro
 » vestram fidem , cives ? » clamitans , « arx
 » ab hostibus capta est ; ite , defendite. »
 Hæc incidens principum foribus , hæc obviis ,
 hæc excurrentibus in publicum pavidis in-
 crepat. Acceptum ab uno pavorem plures
 per urbem ferunt. Trepidi magistratus , missis
 ad arcem exploratoribus , quum tela & arma-
 tos tenere arcem multiplicato numero audi-
 rent , avertunt animos a spe recuperandæ
 arcis. Fuga cuncta complentur , portæque
 ab semisomnis ac maxima parte inermibus
 refringuntur : quarum per unam præsidium
 Romanum clamore excitatum intrumpit , &
 concursantes per viam pavidos cædit. Jam
 Sora capta erat , quum consules prima luce
 advenere ; & , quos reliquos fortuna ex noc-
 turna cæde ac fuga fecerat , in deditionem
 accipiunt. Ex his ducentos viginti quinque ,
 qui omnium consensu destinabantur & infandæ
 colonorum cædis & defectionis auctores ,
 victos Romam deducunt. Ceteram multitu-

*Sora
 capitur.*

dinem incolumen , præsidio inposito , Soræ U. c. 440.
a. C. 312. relinquunt. Omnes, qui Romam deducti erant, virgis in foro cæsi, ac securi percussi summo gaudio plebis; cujus maxime intererat, tutam ubique, quæ passim in colonias mitteretur, multitudinem esse.

XXV. Consules, ab Sora profecti, in agros Aufonum
gens bello
adpetita. atque urbes Aufonum bellum intulerunt. Mota namque omnia adventu Samnitium, quum apud Lautulas dimicatum est, fuerant, conjurationesque circa Campaniam passim factæ; nec Capua ipsa crimine caruit: quin Romam quoque & ad principum quosdam inquirendos ventum est. Ceterum Aufonum gens proditione urbium, sicut Sora, in potestatem venit. Aufona, & Minturnæ, & Vescia, urbes erant: ex quibus principes juventutis duodecim numero, in proditionem urbium suarum conjurati, ad consules veniunt: docent, « suos, jampridem exoptantes Samnitium adventum, simul ad Lautulas pugnantum audierunt, pro victis Romanos habuisse: » juventute, armis (c) Samnites juvisse. Fugatis inde Samnitibus, incerta pace agere, nec claudentes portas Romanis, ne arcessant bel-

(c) & armis Gron. Crev.

U. c. 440.
a. C. 312. lum; & obstinatos claudere, si exercitus ad-
» moveatur. In ea fluctuatione animorum
» obrimi incautos posse. » His auctoribus
mota propius castra: missique eodem tempore
circa tria oppida milites, partim armati, qui
occulti propinqua mœnibus insiderent loca;
partim togati, tectis veste gladiis, qui sub
lucem apertis portis urbes ingrederentur. Ab
his (d) simul custodes trucidari cœpti, si-
mul datum signum armatis, ut ex insidiis
concurrerent. Ita portæ occupatæ, triaque
oppida eadem hora eodemque consilio capta.
Sed, quia absentibus ducibus inpetus est
factus, nullus modus cædibus fuit; dele-
& deleta. taque Aufonum gens, vix certo defectionis
erimine, perinde ac si internecivo (e) bello
certasset.

XXVI. EODEM anno, prodito hostibus Ro-
mano præsidio, Luceria Samnitium facta. Nec
diu proditoribus impunita res fuit. Haud pro-
cul inde exercitus Romanus erat: cujus pri-
mo inpetu urbs, sita in plano, capitur. Luce-
rini ac Samnites ad internecionem cæsi: eo-
que ira processit, ut Romæ quoque, quum

(d) *iis Gron. Crev.*

(e) *internecino Gron. Crev.*

de colonis mittendis Luceriam confuleretur
 fenatus, multi delendam urbem censerent.
 Præter odium, quod execrabile in bis cap-
 tos erat, longinquitas quoque abhorre-
 re a relegandis tam procul ab domo civibus inter
 tam infestas gentes cogebat. Vicit tamen
 sententia, ut mitterentur coloni. Duo millia
 & quingenti missi. Eodem anno, quum omnia
 infida Romanis essent, Capuæ quoque occultæ
 principum conjurationes factæ. De quibus
 quum ad senatum relatum esset, haudquaquam
 neglecta res est. Quæstiones decretæ, dicta-
 toremque quæstionibus exercendis dici pla-
 cuit. C. Mænius dictus. Is M. Foslium ma-
 gistrum equitum dixit. Ingens erat magistra-
 tus ejus terror. Itaque sive timore ejus,
 seu conscientia, Calavios, Ovium Noviumque,
 (ea capita conjurationis fuerant) priusquam
 nominarentur apud dictatorem, mors haud
 dubie ab ipsis conscita judicio subtraxit. Dein-
 de, ut quæstioni Campanæ materia decessit,
 versa Romam interpretando res: non nomi-
 natim, qui Capuæ, sed in universum, qui
 usquam coissent conjurassentve adversus rem-
 publicam, quæri senatum jussisse: & coitio-
 nes, honorum adipiscendorum causa factas,

U. c. 440.
a. C. 312.

*C. Mænius
 dictator
 quæstioni-
 bus exer-
 cendis.*

U. c. 440. aduersus rempublicam esse : latiorque & re
a. C. 312. & personis quæstio fieri , haud abnuente
 dictatore , sine fine ulla quæstionis suæ jus
 esse. Postulabantur ergo nobiles homines :
 adpellantibusque tribunos nemo erat auxilio,
 quin nomina reciperentur. Inde nobilitas ,
 nec hi (f) modo , in quos crimen intende-
 batur , sed universi simul , negare , nobilium
 id crimen esse , quibus , si nulla obsteret
 fraude , pateat via ad honorem , sed hominum
 novorum : ipsos adeo dictatorem magistrum-
 que equitum reos magis , quam quæsitores
 idoneos ejus criminis esse : intellecturosque
 ita id esse , simul magistratu abissent. Tum
 enimvero Mænius , jam famæ magis , quam
 imperii , memor , progressus in concionem
 ita verba fecit : « Et omnes anteaactæ vitæ
 » vos conscios habeo , Quirites , & hic ipse
 » honos , delatus ad me , testis est innocen-
 » tiæ meæ. Neque enim , quod sæpe alias ,
 » quia ita tempora postulabant reipublicæ ,
 » qui bello clarissimus esset , sed qui maxime
 » procul ab his coitionibus vitam egisset ,
 » dictator deligendus exercendis quæstionibus
 » fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines

(f) ii Gron. Crev.

» (qua de causa, vos existimare, quam me
 » pro magistratu quidquam incompertum di- *U. c. 440.*
 » cere, melius est) primum ipsas expugnare *a. C. 312.*
 » quæstiones omni ope adnisi sunt; dein,
 » postquam ad id parum potentes erant, ne
 » causam dicerent, in præsidia adversariorum,
 » adpellationem & tribunicium auxilium, pa-
 » tricii confugerunt; postremo repulsi inde
 » (adeo omnia tutiora, quam ut innocentiam
 » suam purgarent, visa) in nos inruerunt,
 » & privatis dictatorem postulare reum vere-
 » cundiam non fuit: ut omnes Dii homines-
 » que sciant, ab illis, etiam quæ non pos-
 » sint, tentari, ne rationem vitæ reddant; me
 » obviam ire crimini, & obferre me inimi-
 » cis reum, dictatura me abdicō. Vos quæso, *Abdicat se*
 » consules, si vobis datum ab senatu nego- *dictatura.*
 » tium fuerit, in me primum & hunc M. Fos-
 » lium quæstiones exerceatis; ut adpareat,
 » innocentia nostra nos, non majestate hono-
 » ris, tutos a criminationibus istis esse. » Ab-
 » dicat inde se dictatura, & post eum con-
 » festim Foslius magisterio equitum: primique
 » apud consules (iis enim ab senatu mandata
 » res est) rei facti, adversus nobilium testimo- *Reus fac-*
 » nia egregie absolvuntur. Publilius etiam Philo- *tus absol-*
 » *vitur.*

U. c. 440.
a. C. 312.

multiplicatis summis honoribus, post res tot domi belloque gestas, ceterum invisus nobilitati, causam dixit, absolutusque est. Nec diutius, ut fit, quam dum recens erat, quæstio per clara nomina reorum viguit. Inde labi cœpit ad viliora capita, donec coitionibus factionibusque, adversus quas comparata erat, obpressa est.

XXVII. EARUM fama rerum, magis tamen spes Campanæ defectionis, in quam conjuratum erat, Samnites, in Apuliam verfos, rursus ad Caudium revocavit: ut inde ex propinquo, si qui motus occasione aperiret, (g) Capuam Romanis eriperent. Eo consules cum valido exercitu venerunt. Et primo circa saltus, quum utrimque ad hostem iniqua via esset, cunctati sunt: deinde Samnites per aperta loca brevi circuitu in loca plana, Campanos campos, agmen demittunt, ibique primum castra in conspectu hostibus data: deinde levibus præliis, equitum sæpius, quam peditum, utrimque periculum factum: nec aut eventus eorum Romanum, aut moræ, qua trahebant bellum, pœnitebat. Samnitium contra ducibus, & carpi parvis quotidie dam-

*Prælium
cum Sam-
nitibus.*

(g) *aperirent Gron. Crev.*

nis, & senescere dilatione belli vires suæ videbantur. Itaque in aciem procedunt, equitibus in cornua divisus : quibus præceptum erat, intentiores ad respectum castrorum, ne qua eo vis fieret, quam ad prælium, starent : aciem pediti tutam fore. Consulium (h) Sulpicius in dextro, Pœtelius in lævo cornu consistunt. Dextra pars, qua & Samnites rarior ordinibus, aut ad circumeundos hostes, aut ne ipsi circumirentur, consistenterant, latius patefacta stetit. Sinistris, præterquam quod confertiores steterant, repentino consilio Pœtelii consulis additæ vires : qui subsidarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnae casus reservabantur, in primam aciem exemplo emisit ; universisque hostem primo inpetu viribus inpulit. Commota pedestri acie Samnitium, eques in pugnam subcedit. In hunc, transverso agmine inter duas acies se inferentem, Romanus equitatus concitat equos ; signaque & ordines peditum atque equitum confundit, donec universam ab ea parte avertit aciem. In eo cornu non Pœtelius solus, sed Sulpicius etiam, hortator adfuerat, avectus ab suis nondum conferentibus manus ad cla-

U. c. 440.
a. C. 312.

(h) *Consules Gron, Crev.*

U. c. 440. a. C. 312. morem, ab sinistra parte prius exortum. Unde, haud dubiam victoriam cernens, quum ad suum cornu tenderet cum mille ducentis viris, dissimilem ibi fortunam invenit: Romanos loco pulsos, victorem hostem signa in perculosos inferentem. Ceterum omnia mutavit repente consulis adventus. Nam & conspectu ducis refectus militum est animus: & majus quam pro numero auxilium, advenerant (i) fortes viri: & partis alterius victoria audita, mox visa etiam, praelium restituit. Tota deinde jam vincere acie Romanus, & omisso certamine, caedi capique Samnites; nisi qui Maleventum, cui nunc urbi Beneventum nomen est, perfugerunt. Ad triginta millia caesa aut capta Samnitium, proditum memoriae est.

*Vincunt
Romani.*

U. c. 441. a. C. 311.
L. Papirio
V. C. Junio
II. Coss.
Poetelius
dictator.

donec ab novis consulibus L. Papirio Cursore quintum, C. Junio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Poetelius cum M. Foslio magistro equitum exercitum accepit. Is, quum audisset arcem Fregellanam ab Samnitibus

(i) advenerat Gron. Crev.

LIBER IX CAP. XXVIII 253

captam, omisso Boviano ad Fregellas pergit: unde, nocturna Samnitium fuga sine certamine receptis Fregellis, præsidioque valido inposito, in Campaniam reditum maxime ad Nolam armis repetendam. Eo se intra mœnia, sub adventum dictatoris, & Samnitium omnis multitudo & Nolani agrestes contulerant. Dictator, urbis situ circumspæcto, quo apertior aditus ad mœnia esset, omnia ædificia (& frequenter ibi habitabatur) circumjecta muris incendit: nec ita multo post, sive a Pætelio dictatore, sive ab C. Junio consule, (nam utrumque traditur) Nola est capta. Qui captæ decus Nolæ ad consulem trahunt, adjiciunt, Atinam & Calatiam ab eodem captas; Poetelium autem, pestilentia orta, clavi figendi causâ dictatorem dictum. Sueffa & Pontia eodem anno coloniæ deductæ sunt. Sueffa Auruncorum fuerat: Volsci Pontias, insulam sitam in conspectu litoris sui, incoluerant. Et, Interamna & Casinum ut deducerentur coloniæ, senatusconsultum factum est: sed triumviros creavere, ac misere colonorum quatuor millia insequentes consules M. Valerius, P. Decius.

*U. c. 441.
a. C. 311.*

*Nola
capta.*

*U. c. 442.
a. C. 310.*

*M. Valerius,
P. Decius
Coss.*

U. c. 442.
a. C. 310.

XXIX. PROFLIGATO fere Samnitium bello; priusquam ea cura decederet Patribus Romanis, Etrusci belli fama exorta est. Nec erat ea tempestate gens alia, cujus secundum Gallicos tumultus arma terribiliora essent, quum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaque, altero consulum in Samnio reliquias belli persequente, P. Decius, qui graviter æger Romæ restiterat, auctore senatu dictatorem C. Junium Bubulcum dixit. Is, prout rei magnitudo postulabat, omnes juniores sacramento adigit: arma, quæque alia res poscit, summa industria parat: nec tantis adparatibus elatus de inferendo bello agitatur, quieturus haud dubio, nisi ultro arma Etrusci inferrent. Eadem in comparando cohibendoque bello consilia & apud Etruscos fuere. Neutri finibus egressi. Et censura clara eo anno Ap. Claudii, & C. Plautii fuit; memoriæ tamen felicioris ad posteros nomen Appii, quod viam munivit, & aquam in urbem duxit, eaque unus perfecit; quia, ob infamem atque invidiosam senatus lectionem verecundia victus, collega magistratu se abdicaverat. Appius, jam inde antiquitus insitam pertinaciam familiæ gerendo, solus censuram

Appia via.

obtinuit. Eodem Appio auctore, Potitii, gens (k), cujus ad aram Maximam Herculis familiare sacerdotium fuerat, servos publicos, ministerii delegandi causa, sollemnia ejus sacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile, & quod dimovendis statu suo sacris religionem facere posset, quum duodecim familiae ea tempestate Potitiorum essent, puberes ad triginta, omnes intra annum cum stirpe extinctos: nec nomen tantum Potitiorum interisse, sed censorem etiam Appium, memori Deum ira, post aliquot annos luminibus captum.

XXX. ITAQUE consules, qui eum annum secuti sunt, C. Junius Bubulcus tertium & Q. Æmilius Barbula iterum, initio anni questi apud populum, deformatum ordinem prava lectione senatus, qua potiores aliquot lectis præteriti essent; negaverunt, eam lectionem se, quæ sine recti pravique discrimine ad gratiam ac (l) libidinem facta esset, observaturos: & senatum extemplo citaverunt eo ordine, qui ante censores Ap. Claudium & C. Plautium fuerat. Et duo imperia eo an-

U. c. 442.
a. C. 310.

U. c. 443.
a. C. 309.

C. Junio
III. Q.
Æmilio
II. Coss.

(k) Potitia gens Gron. Crev.

(l) & Gron. Crev.

U. c. 443.
a. C. 309.

*Duumviri
navales
creati.*

*Tibicines
abunt.*

no dari cœpta per populum, utraque perti-
nencia ad rem militarem : unum, ut tribuni
militum feni deni in quatuor legiones a po-
pulo crearentur ; quæ antea, perquam paucis
suffragio populi relictis locis, dictatorum &
consulum ferme fuerant beneficia. Tulere
eam rogationem tribuni plebei L. Atilius,
C. Marcius. Alterum, ut duumviros navales
classis ornandæ reficiendæque caussa idem
populus juberet. Lator hujus plebisciti fuit
M. Decius tribunus plebis. Eiusdem anni rem
dictu parvam præterirem, ni ad religionem
visa esset pertinere. Tibicines, quia prohibiti
a proximis censoribus erant in æde Jovis
vesci, quod traditum antiquitus erat, ægre
passi, Tibur uno agmine abierunt : adeo ut
nemo in urbe esset, qui sacrificiis præcineret.
Ejus rei religio tenuit senatum ; legatosque
Tibur miserunt, ut darent operam, ut hi
homines Romanis restituerentur. Tiburtini,
benigne polliciti, primum aditos eos in cu-
riam hortati sunt, uti reverterentur Romam :
postquam perPELLI nequibant, consilio, haud
abhorrente ab ingeniis hominum, eos adgre-
diuntur. Die festo alii alios per speciem cele-
brandarum cantu epularum caussa invitant,
&

& vino, cujus avidum ferme genus est, oneratos sopiunt : atque ita in plaustra somno vinc-tos (m) conjiciunt, ac Romam deportant : nec prius sensere, quam, plaustris in foro relictis, plenos crapulæ eos lix obpres-sit. Tunc concursus populi factus, inpetra-toque, ut manerent, datum, ut triduum quotannis ornati, cum cantu atque hac, quæ nunc sollempnis est, licentia per urbem vaga-rentur : restitutumque in æde vescendi jus iis, qui sacris præcinerent. Hæc inter duo-rum ingentium bellorum curam gerebantur.

XXXI. CONSULES inter se provincias par-titi; Junio Samnites, Æmilio novum bellum Etruria forte obvenit. In Samnio Cluviam, præsidium Romanum, quia nequiverat vi capi, obsessum fame in deditorem accepe-rant Samnites, verberibusque foedum in mo-dum laceratos occiderant deditos. Huic infen-sus crudelitati Junius, nihil antiquius obpug-natione Cluviana ratus, quo die adgressus est mœnia, vi cepit, atque omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus Bovianum ductus. Caput hoc erat Pentrorum Samnitium, longe ditissimum atque opulentissimum armis

(m) victos Gron. Crev.

Tom. III.

R

U. c. 443.
a. C. 309.
*Revehun-
tur Romam*

*Res gesta
in
Samnio.*

U. c. 443.
a. C. 309.

virisque. Ibi quia haud tantum irarum erat, spe prædæ milites accensi, oppido potiuntur. Minus itaque sævitum in hostes est: prædæ plus pene, quam ex omni Samnio umquam, egestum, benigneque omni militi concessa. Et postquam præpotentem armis Romanum nec acies subsistere ullæ, nec castra, nec urbes poterant; omnium principum in Samnio eo curæ sunt intentæ, ut infidiis quæreretur locus, si qua licentia populando effusus exercitus excipi ac circumveniri posset. Transfugæ agrestes & captivi quidam, pars forte, pars consilio oblati, congruentia ad consulem adherentes, quæ & vera erant, pecoris vim ingentem in saltum avium compulsam esse, perpulerunt, ut prædatum eo expeditæ ducerentur legiones. Ibi ingens hostium exercitus itinera occultus infederat, & postquam intrasse Romanos vidit saltum, repente exortus cum clamore ac tumultu incautos invadit. Et primo nova res trepidationem fecit, dum arma capiunt, sarcinas congerunt in medium: dein, postquam, ut quisque liberaverat se onere, aptaveratque armis, ad signa undique coibant, & notis ordinibus in veteri disciplina militiæ, jam sine præcepto ullius

sua sponte struebatur acies; consul, ad an-
 cipitem maxime pugnam advectus, defiluit ex
 equo, & Jovem, Martemque atque alios
 testatur Deos, «se nullam suam glóriam inde,
 » sed prædam militi quærentem, in eum lo-
 » cum devenisse: neque in se aliud, quam
 » nimiam ditandi ex hoste militis curam, re-
 » prehendi posse: ab eo se dedecore nullam
 » rem aliam, quam virtutem militum, vin-
 » dicaturam. Conniterentur modo uno animo
 » omnes invadere hostem, victum acie, castris
 » exutum, nudatum urbibus, ultimam spem
 » furto insidiarum tentantem, & loco, non
 » armis, fretum. Sed quem esse jam virtuti
 » Romanæ inexpugnabilem locum? » Fregel-
 lana arx, Soranaque, & ubicumque iniquo
 successum erat loco, memorabantur. His
 accensus miles, omnium inmemor difficulta-
 tum, vadit adversus imminentem hostium
 aciem. Ibi paullum (n) laboris fuit, dum in
 adversum clivum erigitur agmen: ceterum,
 postquam prima signa planiciem summam
 ceperunt, sensitque acies æquo se jam insti-
 tisse loco, versus extemplo est terror in
 insidiatores, easdemque latebras, quibus se

U. c. 443.

a. C. 309.(n) *paullulum* Gron. Grev.

V. c. 443. paulo ante texerant, palati atque inermes
a. C. 309. fuga repetebant: sed loca difficilia, hosti
 quæfita, ipsos tum sua fraude inpediebant.
 Itaque ergo perpaucis effugium patuit: cæsa
 ad viginti millia hominum, victorque Ro-
 manus ad oblatam ultro ab hoste prædam
 pecorum discurrit.

*Etrusci
 Sutrium
 obpugnant*

XXXII. DUM hæc geruntur in Samnio,
 jam omnes Etruriæ populi præter Arretinos
 (o) ad arma ierant, ab obpugnando Sutrio,
 quæ urbs, sociâ Romanis, velut claustra
 Etruriæ erat, ingens orsi bellum. Eo alter
 consulum Æmilius cum exercitu ad liberan-
 dos obsidione socios venit. Advenientibus
 Romanis, Sutrini comiteus benigne in
 castra ante urbem posita advexere. Etrusci
 diem primum consultando, maturarent, trahe-
 rentne bellum, traduxerunt. Postero die,
 ubi celeriora, quam tutiora, consilia magis
 placuere ducibus, sole orto signum pugnae
 propositum est, armatique in aciem procedunt.
 Quod postquam consuli nunciatum est,
 extemplo tesseram dari jubet, ut prandeat
 miles, firmatisque cibo viribus arma capiat.
 Dicto paretur. Consul, ubi armatos paratosque

(o) *Arosinas* Gron.

vidit, signa extra vallum proferri iussit, & haud procul hoste instruxit aciem. Aliquamdiu intenti utrimque steterunt, expectantes ut ab adversariis clamor & pugna inciperet: & prius sol meridie se inclinavit, quam telum hinc aut illinc emissum est. Inde, ne infecta re abiretur, clamor ab Etruscis oritur, concinuntque tubæ, & signa inferuntur. Nec segnius ab Romanis pugna initur: concurrunt infensis animis: numero hostis, virtute Romanus superat. Anceps prælium multos utrimque, & fortissimum quemque, absumit: nec prius inclinata res est, quam secunda acies Romana ad prima signa, integri fessis successerunt. Etrusci, quia nullis recentibus subsidiis fulta prima acies fuit, ante signa circaque omnes ceciderunt. Nullo umquam prælio fugæ minus, nec plus cædis fuisset, ni obstinatos mori Tuscos nox texisset; ita ut victores prius, quam victi, pugnandi finem facerent. Post occasum solis signum recepturi datum est: nocte ab utroque in castra reditum. Nec deinde quidquam eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium gestum est; quia & ex hostium exercitu prima tota acies deleta uno prælio fuerat, subsidiariis mode

U. c. 443.
a. C. 300.

relictis, vix quod satis esset ad castrorum præsidium: & apud Romanos tantum vulnorum fuit, ut plures post prælium faucii decesserint, quam ceciderant in acie.

*U. c. 444.
a. C. 308.*

*Q. Fabio
N. C.
Marcio
Coss.*

XXXIII. Q. FABIVS insequentis anni consul, bellum ad Sutrium excepit. Collega Fabio C. Marcus Rutilus datus est. Ceterum & Fabius supplementum ab Roma adduxit, & novus exercitus domo aditus Etruscis venit. Permulti anni jam (p) erant, quum inter patricos magistratus tribunosque (q) nulla certamina fuerant: quum ex ea familia, quæ velut fatalis tum tribunis ac plebi erat, certamen oritur. Ap. Claudius censor, circumactis decem & octo mensibus, quod Æmilia lege finitum censuræ spatium temporis erat, quum C. Plautius collega ejus magistratu se abdicasset, nulla vi compelli, ut abdicaret, potuit. P. Sempronius erat tribunus plebis, qui finiendæ censuræ intra legitimum tempus actionem susceperat, non popularem magis, quam justam, nec in vulgus, quam optimo cuique, gratiorem. Is, quum idemdem legem Æmilianam recitaret, auctoremque ejus

*Ap. Claudius
censuram
ultra
legitimum
tempus re-
tinet.*

(p) *jam anni Gron. Crev.*

(q) *add. plebis Gron. Crev.*

Mam. Æmilium dictatorem laudibus ferret; *U. c. 444*
 qui quinquennalem ante censuram, & long- *a. C. 308*
 ginitate potestatem dominantem, intra sex
 mensium & anni coegisset spatium: » Dic,
 » agedum [inquit] Ap. Claudii, quidnam
 » facturus fueris, si eo tempore, quo C. Fu-
 » rius & M. Geganius censores fuerunt, cen-
 » sor fuisses. » Negare Appius, « interroga-
 » tionem tribuni magno opere ad causam
 » pertinere suam. Nam, etsi tenuerit lex Æmi-
 » lia eos censores, quorum in magistratu lata
 » esset, quia post illos censores creatos eam
 » legem populus iussisset, quodque postre-
 » mum iussisset, id jus ratumque esset; non
 » tamen aut se, aut eorum quemquam, qui
 » post eam legem latam creati censores essent,
 » teneri ea lege potuisse.

XXXIV. HÆC sine ullius adfensu cavil-
 lante Appio, « En [inquit] Quirites, illius
 » Appii progenies, qui, decemvir in annum
 » creatus, altero anno se ipse creavit: tertio,
 » nec ab se, nec ab ullo creatus, privatus
 » fasces & imperium obtinuit: nec ante con-
 » tinuando abstulit magistratu, quam obrue-
 » rent (r) eum male parta, male gesta, male

P. Sempronii Tr. Pl. oratio in Claudium.

(r) obruerunt Crøn. Crev.

U. c. 444.
a. C. 308.

» retenta imperia. Hæc est eadem familia,
 » Quirites, cujus vi atque injuriis compulsi,
 » extorres patria, Sacrum montem cœpistis:
 » hæc, adversus quam tribunicium auxilium
 » vobis comparastis: hæc, propter quam duo
 » exercitus Aventinum infedistis: hæc, quæ
 » scœnebres leges: hæc, quæ agrarias semper
 » inpugnavit: hæc connubia Patrum & plebis
 » interrupit: hæc plebi ad curules magistra-
 » tus iter obsepsit: hoc est nomen multo,
 » quam Tarquiniorum, infestius vestræ liber-
 » tati. Itanè tandem, Ap. Claudii, quum cen-
 » tesimus jam annus sit ab Mam. Æmilio
 » dictatore, tot censores fuerint, nobilissimi
 » fortissimique viri, nemo eorum duodecim
 » tabulas legit? nemo id jus esse, quod postre-
 » mo populus jussisset, scivit? Immo vero
 » omnes sciverunt; & ideo Æmiliæ potius
 » legi paruerunt, quam illi antiquæ, qua pri-
 » mum censores creati erant, quia hanc postre-
 » mam jusserat populus: (s) & quia, ubi
 » duæ contrariæ leges sunt, semper antiquæ
 » obrogat nova. An hoc dicis, Appi, non
 » teneri Æmilia lege populum? an populum
 » teneri, te unum exlegem esse? Tenuit

(s) *populus del. Gron. Crev.*

» Æmilia lex violentos illos censores, C. Fu- U. c. 444.
 » rium & M. Geganium, qui, quid iste ma- a. C. 308.
 » gistratus in republica mali facere posset,
 » indicarunt, quum, ira finitæ potestatis,
 » Mam. Æmilium, principem ætatis suæ belli
 » domique, ærarium fecerunt. Tenuit dein-
 » ceptus omnes censores intra centum annorum
 » spatium. Tenet C. Plautium collegam tuum,
 » iisdem auspiciis, eodem jure creatum. An
 » hunc non, ut qui optimo jure censor crea-
 » tus esset, populus creavit? tu unus exi-
 » mius es, in quo hoc præcipuum ac singu-
 » lare valeat? Quem tu regem sacrificiorum
 » crees, amplexus regni nomen, ut qui opti-
 » mo jure rex Romæ creatus sit, creatum se
 » dicet? Quem semestri dictatura, quem in-
 » terregno quinque dierum contentum fore
 » putes? quem clavi figendi, aut ludorum
 » causa dictatorem audacter crees? Quam isti
 » stolidos ac socordes videri creditis eos, qui
 » intra vicesimum diem, ingentibus rebus
 » gestis, dictatura se abdicaverunt, aut qui
 » vitio creati abierunt magistratu? Quid ego
 » antiqua repetam? Nuper intra decem annos
 » C. Mænius dictator, quia, quum quæstio-
 » nes severius, quam quibusdam potentibus

U. c. 444. » tutum erat, exerceret, contagio ejus, quod
 a. C. 308. » quærebat ipse (t), criminis objectata ab
 » inimicis est, ut privatus obviam iret crimi-
 » ni, dictatura se abdicavit. Nolo ego istam
 » in te modestiam : ne degeneraveris a fami-
 » lia imperiosissima & superbissima : non die,
 » non hora citius, quam necesse est, magis-
 » tratu abieris; modo ne excedas finitum tem-
 » pus. Satis est, aut diem, aut mensem cen-
 » suræ adjicere? Triennium, inquit, & sex
 » menses ultra, quam licet Æmilia lege,
 » censuram geram, & solus geram. Hoc
 » quidem jam regno simile est. An collegam
 » subrogabis, quem ne in demortui quidem
 » locum subrogari fas est? Pœnitet enim,
 » quod antiquissimum sollemne, & solum ab
 » ipso, cui sit, institutum Deo, ab nobilissi-
 » mis antistitibus ejus sacri ad fervorum mi-
 » nisterium religiosus censor deduxisti; gens
 » antiquior originibus urbis hujus, hospitio
 » Deorum immortalium sancta, propter te ac
 » tuam censuram intra annum ab stirpe ex-
 » tincta est : nisi universam rempublicam eo
 » nefario obstrinxeris, quod ominari etiam
 » reformidat animus. Urbs eo lustro capta

(t) ipse criminis Gron. Crev.

» est, quo, demortuo collega C. Julio cen-
 » fore, L. Papirius Curfor (u), ne abiret ma-
 » gistratu, M. Cornelium Maluginensem col-
 » legam subrogavit. Et quanto modestior illius
 » cupiditas fuit, quam tua, Appi? Nec solus,
 » nec ultra finitum lege tempus L. Papirius
 » censuram gessit; tamen neminem invenit, qui
 » se postea auctorem sequeretur: omnes dein-
 » cepti censores post mortem collegæ se magis-
 » tratu abdicarunt. Te, nec quod dies exit (x)
 » censuræ, nec quod collega magistratu abiit,
 » nec lex, nec pudor coercet: virtutem in
 » superbia, in audacia, in contemptu Deorum
 » hominumque ponis. Ego te, Ap. Claudii,
 » pro istius magistratus majestate ac vere-
 » cundia, quem gessisti, non modo manu
 » violatum, sed ne verbo quidem inclemen-
 » tiori a me adpellatum vellem: sed & hæc,
 » quæ adhuc egi, pervicacia tua & superbia
 » coegit me loqui; &, nisi Æmiliæ legi pa-
 » rueris, in vincula duci jubebo; nec, quum
 » ita comparatum a majoribus sit, ut, comi-
 » tiis censoriis nisi duo confecerint legitima
 » suffragia, non renunciato altero comitia

U. c. 444.
 a. C. 308.

(u) *Censor Gron.*

(x) *exiit Gron Crev.*

*U. c. 444.
a. C. 308.*

» differantur, ego te, qui solus censor creari
» non possis, solum censuram gerere patiar.»
Hæc taliaque quum dixisset, prendi censorem,
& in vincula duci iussit. Adprobantibus, sex
tribunis actionem collegæ, tres adpellanti
Appio auxilio fuerunt; summaque invidia
omnium ordinum solus censuram gessit.

*Fabii
prælium
cum
Etruscis.*

XXXV. Dum ea Romæ geruntur, jam
Sutrium ab Etruscis obsidebatur: consuli que
Fabio, imis montibus ducenti ad ferendam
opem fociis tentandasque munitiones, si qua
posset, acies hostium instructa obcurrit; quo-
rum ingentem multitudinem quum ostende-
ret subiecta late planicies; consul, ut loco
paucitatem suorum adjuvaret, flectit paullu-
lum in clivos agmen: (aspreta erant strata
faxis) inde signa in hostem obvertit. Etrusci,
omnium, præterquam multitudinis suæ, qua
sola freti erant, inmemores, prælium ineunt
adeo raptim & avide, ut, abjectis missilibus,
quo celerius manus confererent, fringerent
gladios, vadentes in hostem. Romanus contra
nunc tela, nunc saxa, quibus eos adfarim
locus ipse armabat, ingerere. Igitur scuta
galeæque ictæ quum etiam, quos non vulnera-
verant, turbarent (neque subire erat facile ad

propiozem pugnam, neque missilia habebant, ^{U. c. 444.}
 quibus eminus rem gererent) stantes & ex- ^{a. C. 308.}
 positos ad ictus quum jam fatis nihil tegeret,
 quosdam etiam pedem referentes, fluctuan-
 temque & instabilem aciem, redintegrato
 clamore, strictis gladiis hastati & principes
 invadunt. Eum inpetum non tulerunt Etrusci,
 versisque signis, fuga effusa castra repetunt.
 Sed equites Romani, prævecti per obliqua
 campi, quum se fugientibus obtulissent,
 omisso ad castra itinere, montes petunt. Inde
 inermi pene agmine ac vexato vulneribus in
 silvam Ciminiam penetratum. Romanus, mul-
 tis millibus Etruscorum cæsis, duodequadra-
 ginta signis militaribus captis, castris etiam
 hostium cum præda ingenti potitur. Tum de
 persequendo hoste agitari cœptum.

XXXVI. SILVA erat Ciminia magis tum
 invia atque horrenda, quam nuper fuere Ger-
 manici saltus, nulli ad eam diem ne merca-
 torum quidem adita. Eam intrare haud fere
 quisquam, præter ducem ipsum, audebat :
 aliis omnibus cladis Caudinæ nondum memo-
 ria aboleverat. Tum ex iis, qui aderant,
 (consulis fratrem M. Fabium, Cæsonem alii,
 C. Claudium quidam matre eadem, qua

*Ciminia
 silva.*

U. c. 444.
a. C. 308.

consulem, genitum tradunt) speculatum fe-
iturum professus, brevique omnia certa ad-
laturum. Cære educatus apud hospites, Etruf-
cis inde literis eruditus erat, linguamque
Etruscam probe noverat. Habeo auctores,
vulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græ-
cis, ita Etruscis literis erudiri solitos. Sed
propius est vero præcipuum aliquid fuisse in
eo, qui se tam audaci simulatione hostibus
inmiscuerit. Servus ei dicitur comes unus
fuisse, nutritus una, eoque haud ignarus lin-
guæ ejusdem: nec quidquam aliud proficif-
centes, quam summam regionis, quæ in-
tranda erat, naturam ac nomina principum
in populis accepere; ne qua inter conloquia
insigni nota hæsitantes deprehendi possent. Iere
pastorali habitu, agrestibus telis, falcibus
gæsisque binis armati. Sed neque commer-
cium linguæ, nec vestis armorumve habitus
sic eos texit, quam quod adhorrebat ab fide,
quemquam externum Ciminios saltus intra-
turum. Usque ad Camertes Umbros pene-
trasse dicuntur. Ibi, qui essent, fateri Roma-
num ausum: introductumque in senatum con-
sulis verbis egisse de societate amicitiaque:
atque inde comi hospitio acceptum, nunciare

Romanis jussum, comteatum exercitui dierum triginta præsto fore, si ea loca intrasset; *U. c. 444.
a. C. 308.*
juventutemque Camerium Umbrorum in armis paratam imperio futuram. Hæc quum relata consuli essent, impedimentis prima vigilia præmissis, legionibus post impedimenta ire jussis, ipse substitit cum equitatu: & luce orta, postero die obequitavit stationibus hostium, quæ extra saltum dispositæ erant: & quum fatis diu tenuisset hostem, in castra sese recepit; portaque altera egressus, ante noctem agmen adsequitur. Postero die, luce prima, juga Ciminius montis tenebat. Inde, contemplatus opulenta Etruriæ arva, milites emittit. Ingenti jam abacta præda, tumultuariæ agrestium Etruscorum cohortes, repente a principibus regionis ejus concitatæ, Romanis obcurrunt, adeo incompositæ, ut vindices prædarum prope ipsi prædæ fuerint. Cæsis fugatisque iis, late depopulato agro, victor Romanus, opulentusque rerum omnium copia, in castra rediit. Eo forte quinque legati cum duobus tribunis plebis venerant, denunciatum Fabio senatus verbis, ne saltum Ciminius transfiret. Lætati serius se, quam ut impedire bellum possent, venisse, nuntii victoriæ Romam revertuntur.

U. c. 444.
a. C. 308.

*Ingens
Etrusco-
rum exerci-
tus conli-
gitur.*

XXXVII. HAC expeditione consulis motum latius erat, quam profligatum, bellum. Vastationem namque sub Ciminii montis radicibus jacens ora fenserat, conciveratque indignatione non Etruriæ modo populos, sed Umbriæ finitima. Itaque, quantus non unquam antea, exercitus ad Sutrium venit: neque e (γ) filvis tantummodo promota castra, sed etiam aviditate dimicandi quam primum in campos delata acies: deinde instructa primo suo stare loco, relicto hostibus ad instruendum (ζ) contra spatium: dein (a), postquam detrectare hostem sensere pugnam, ad vallum subeunt. Ubi postquam stationes quoque receptas intra munimenta sensere, clamor repente circa duces ortus, ut « eo » sibi e castris cibaria ejus diei deferri juberent; mansuros se sub armis, & aut nocte, » aut certe luce prima castra hostium invaderent. » Nihil quietior Romanus exercitus imperio ducis continetur. Decima erat fere diei hora, quum cibum capere consul milites jubet; præcipit, ut in armis sint, quacumque diei noctisque hora signum dederit. Paucis milites

(γ) in Gron. (a) deinde Gron. Crev.

(ζ) instruendam Gron. Crev.

milites adloquitur, Samnitium bella extollit, *U. c. 444.*
 elevat Etruscos: « nec hostem hosti, nec mul- *a. C. 308.*
 » titudinem multitudini comparandam ait esse.
 » Præterea telum aliud occultum scituros in
 » tempore: interea taceri opus esse. » His
 ambagibus prodi simulabat hostes, quo ani-
 mus militum multitudine territus restituere-
 tur: &, quod sine munimento confederant,
 verifimilius erat, quod simulabatur. Curati
 cibo corpora quieti dant, & quarta fere vi-
 gilia sine tumultu excitati arma capiunt. Do-
 labræ calonibus dividuntur ad vallum pro-
 ruendum fossasque implendas: intra muni-
 menta instruitur acies: delectæ cohortes ad
 portarum exitus conlocantur. Dato deinde
 signo paullo ante lucem, quod æstivis noc-
 tibus sopitæ maxime quietis tempus est, pro-
 ruto vallo erupit acies: stratos passim inva-
 dit hostes: alios immobiles, alios semifom-
 nos in cubilibus suis, maximam partem ad
 arma trepidantes, cædes obpressit: paucis
 armandi se datum spatium est. Eos ipsos,
 non signum certum, non ducem sequentes,
 fundit Romanus, fugatos eques persequitur.
 Ad castra, ad silvas diversi tendebant. Silvæ
 tutius dedere refugium; nam castra in campis

*Etrusci
 obpressi in
 castris.*

U. c. 444.
a. C. 308.

fita eodem die capiuntur : aurum argentum-
que iussum referri ad consulem : cetera præda
militis fuit. Cæsa aut capta eo die hostium
millia ad sexaginta. Eam tam claram pugnam
trans Ciminiam silvam ad Perusiam pugna-
tam, quidam auctores sunt; metuque in
magno civitatem fuisse, ne interclusus exer-
citus tam infesto saltu, coortis undique Tus-
cis Umbrisque, obprimeretur. Sed, ubicum-
que pugnatum est, res Romana superior fuit :
itaque a Perusia, & Cortona, & Arretio,
quæ ferme capita Etruriæ populorum ea tem-
pestate erant, legati, pacem fœdusque ab
Romanis petentes, inducias in triginta annos
inpetrauerunt.

*Classis
Romana.*

XXXVIII. DUM hæc in Etruria geruntur,
consul alter C. Marcius Rutilus Allifas de
Samnitibus vi cepit. Multa alia castella vi-
cique, aut deleta hostiliter, aut integra in
potestatem venire. Per idem tempus & classis
Romana a P. Cornelio, quem senatus mari-
timæ oræ præfecerat, in Campaniam acta,
quum adpulsa Pompeios esset; focii inde na-
vales ad depopulandum agrum Nucerinum
profecti, proximis raptim vastatis, unde re-
ditus tutus ad naves esset, dulcedine (ut fit)

prædæ longius progressi, excivere hostes. *U. c. 444.*
 Palatis per agros nemo obuius fuit, quum *a. C. 308.*
 occisione occidi possent : redeuntes agmine
 incauto hæud procul navibus adsecuti agrestes
 exuerunt præda, partem etiam occiderunt :
 quæ superfuit cædi, trepida multitudo ad
 naves compulsæ est. Profectio Q. Fabii trans
 Ciminiæ silvæ quantum Romæ terrorem
 fecerat, tam lætam famam in Sannium ad
 hostes tulerat : « interclusum Romanum exer-
 » citum obsideri, cladisque imaginem Furcu-
 » las Caudinas » memorabant : « eadem te-
 » meritate avidam ulteriorum semper gentem
 » in saltus invios deductam, septam non hos-
 » tium magis armis, quam locorum iniquita-
 » tibus esse. » Jam gaudium invidia quadam
 miscebatur, quod belli Romani decus ab Sam-
 nitibus fortuna ad Etruscos avertisset. Itaque
 armis virisque ad obterendum C. Marcium
 consulem concurrunt ; protinus inde Etruriam
 per Marsos ac Sabinos petaturi, si Marcus
 dimicandi potestatem non faciat. Obuius iis
 consul fuit. Dimicatum prælio utrimque
 atroci, atque incerto eventu est. Et quum
 anceps cædes fuisset, adversæ tamen rei fama
 in Romanos vertit, ob amissos quosdam

*Anceps
 prælium
 cum Sam-
 nitibus.*

U. c. 444.
a. C. 308.

equestris ordinis, tribunosque militum, atque unum legatum, & (quod insigne maxime fuit) consulis ipsius vulnus. Ob hæc etiam aucta fama (ut solet) ingens terror Patres invasit, dictatoremque dici placebat: nec, quin Cursor Papius diceretur, in quorum summa rei bellicæ ponebatur, dubium cuiquam erat: sed nec in Samnium nuncium perferri, omnibus infestis, tuto posse, nec vivere Marcium consulem satis fidebant. Alter consul Fabius infestus privatim Papiro erat: quæ ne ira obstaret bono publico, legatos ex consularium numero mittendos ad eum senatus censuit: qui sua quoque eum, non publica solum, auctoritate moverent, ut memoriam simultatum patriæ remitteret. Profecti legati ad Fabium quum senatusconsultum tradidissent, adjecissentque orationem convenientem mandatis, consul, demissis in terram oculis, tacitus ab incertis, quidnam acturus esset (b), legatis recessit. Nocte deinde silentio (ut mos est) L. Papium dictatorem dixit: cui quum ob animum egregie victum legati gratias agerent, obstinatum silentium obtinuit, ac sine responso ac men-

*Fabius
Papium
dictatorem
dicit.*

(b) *esset acturus Gron, Crev,*

(c)

tione facti sui legatos dimisit, ut adpareret, *U. c. 444.*
 insignem dolorem ingenti comprimi animo. *a. C. 308.*
 Papirius C. Junium Bubulcum magistrum
 equitum dixit : atque ei, legem curiatam de
 imperio ferenti, triste omnem diem diffidit,
 quod Faucia curia fuit principium, duabus
 insignis cladibus, captæ urbis, & Caudinæ
 pacis : quod utroque anno eadem curia (c)
 fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam
 clade, quæ ad Cremeram accepta est, abo-
 minandam eam curiam facit.

XXXIX. DICTATOR postero die, auspiciis
 repetitis, pertulit legem; &, profectus cum
 legionibus, ad terrorem traducti silvam Ci-
 miniam exercitus nuper scriptis, ad Longu-
 lam pervenit : acceptisque a Marcio consule
 veteribus militibus, in aciem copias eduxit :
 nec hostes detrectare visi pugnam. Instructos
 deinde armatosque (quum ab neutris prælium
 inciperet) nox oppressit. Quieti aliquamdiu,
 nec suis diffidentes viribus, nec hostem sper-
 nentes, stativa in propinquo habuere. Interea
 res in Etruria gestæ. Nam & cum Umbro-
 rum exercitu acie depugnatum est; (fusi
 tamen magis, quam cæsi, hostes, quia *Res in
 Etruria
 bene gesta.*

(c) ejusdem curiæ Gron. Crev.

U. c. 444.
a. C. 308.

cœptam acriter non tolerarunt pugnam)
& ad Vadimonis lacum Etrusci , lege sacrata
coactō exercitu , quum vir virum legisset ,
quantis numquam alias antea simul copiis ,
simul animis , dimicarunt : tantoque irarum
certamine gesta res est (d) , ut ab neutra
parte emissa sint tela. Gladiis pugna cœpit ;
& , acerrime commissa , ipso certamine , quod
aliquamdiu anceps fuit , accensa est : ut non
cum Etruscis toties victis , sed cum aliqua
nova gente , videretur dimicatio esse. Nihil
ab ulla parte movetur fugæ : cadunt antefig-
nani : & , ne nudentur propugnatoribus signa ,
fit ex secunda prima acies. Ab ultimis deinde
subsidiis cietur miles : adeoque ad ultimum
laboris ac periculi ventum est , ut equites
Romani , omiffis equis , ad primos ordines
peditum per arma , per corpora evaserint :
ea velut nova inter fessos exorta acies tur-
bavit signa Etruscorum. Secuta deinde inpe-
tum eorum , utcumque adfecta erat , cetera
multitudo tandem perumpit ordines hostium.
Tunc vinci pertinacia cœpta , & averti ma-
nipuli quidam : & , ut semel dedere terga ,
etiam certiorem capeffere fugam. Ille primum

(d) *res gesta est Gron. Crev.*

dies fortuna veteri abundantes Etruscorum *U. c. 444.*
fregit opes. Cæsum in acie, quod roboris *a. C. 308.*
fuit; castra eo inpetu capta direptaque.

XL. PARI subinde periculo gloriæque even-
tu bellum in Samnitibus erat; qui, præter
ceteros belli adparatus, ut acies sua fulgeret
novis armorum insignibus, fecerunt. Duo
exercitus erant: scuta alterius auro, alterius
argento cælaverunt. Forma erat scuti: sum-
mum latius, qua pectus atque humeri tegun-
tur, fastigiò æquali; ad imum cuneator,
mobilitatis caussa. Spongia pectori tegumen-
tum: & sinistrum crus ocrea tectum. Galeæ
cristatæ, quæ speciem magnitudini corpo-
rum adderent. Tunicæ auratis militibus ver-
ficolores, argentatis linteæ candidæ: his dex-
trum cornu datum: illi in sinistro consistunt.
Notus jam Romanis adparatus insignium ar-
morum fuerat: doctique a ducibus erant,
« horridum militem esse debere; non cæsa-
» tum auro & argento, sed ferro & animis
» fretum: quippe illa prædam verius, quam
» arma, esse; nitentia ante rem, deformia
» inter sanguinem & vulnera. Virtutem esse
» militis decus, & omnia illa victoriam fe-
» qui; & ditem hostem quamvis pauperis

*Samnitium
acies
insignibus
armis
fulgens.*

U. c. 444. » victoris præmium esse. » His Cursor vocibus instinctos milites in prælium ducit. Dextro ipse cornu confistit; sinistro præfecit magistrum equitum. Simul est concursum, ingens fuit cum hoste certamen; non segnius inter dictatorem & magistrum equitum, ab utra parte victoria inciperet. Prior forte Junius commovit hostem, lævo dextrum cornu, sacrosatos more Samnitium milites, eoque candida veste & paribus candore armis insignes. » Eos se Orco mactare » Junius dictitans, quum intulisset signa, turbavit ordines, & haud dubie inpulit aciem. Quod ubi sensit dictator, « Ab lævone cornu victoria incipiet, [inquit] & dextrum cornu, dictatoris acies, alienam pugnam sequetur, non partem maximam victoriæ trahet? » Concitavit milites. Nec peditum virtuti equites, aut legatorum studia ducibus cedunt. M. Valerius a dextro, P. Decius ab lævo cornu, ambo consulares ad equites in cornibus positos evehuntur: adhortatique eos, ut partem secum capefferent decoris, in transversa latera hostium incurrunt. Is novus additus terror, quum ex parte utraque circumvasisset aciem, & ad terrorem hostium legiones

Romanæ, redintegrato clamore, intulissent gradum, tum fuga ab Samnitibus coepta. Jam frage hominum armorumque insignium campi repleti. Ac primo pavidos Samnites castra sua accepere: deinde ne ea quidem retenta. Captis direptisque ante noctem injectus ignis. Dictator ex senatusconsulto triumphavit: cujus triumpho longe maximam speciem captiva arma præbuere. Tantum magnificentiæ visum in iis, ut aurata scuta dominis argentariarum (e) ad forum ornandum dividerentur. Inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus, quum tensæ ducerentur. Et Romani quidem ad honorem Deum insignibus armis hostium usi sunt: Campani, ab superbia & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine compellarunt. Eodem anno cum reliquis Etruscorum ad Perusiam, quæ & ipsa induciarum fidem ruperat, Fabius consul nec dubia nec difficili victoria dimicat. Ipsum oppidum (nam ad mœnia victor accessit) cepisset, ni legati dedentes urbem exissent. Præsidio Perusiæ inposito, legationibus Etruriæ amicitiam pe-

U. c. 444.
a. C. 308.

Vincitur.

(e) argentariarum Gron.

tentibus præ se Romam ad senatum missis, consul, præstantiore etiam, quam dictator, victoria triumphans, urbem est inuestus. Quin etiam devictorum Samnitium decus magna ex parte ad legatos, P. Decium & M. Valerium, est versum: quos populus proximis comitiis ingenti consensu consulem alterum, alterum prætorem declaravit.

*U. c. 445.
a. C. 307.*

*O. Fabio
III. P.
Decio II.
Coss.
Bene res
gesta con-
tra Sam-
nites.*

XLI. FABIO ob egregie perdomitam Etruriam continuatur consulatus; Decius collega datur. Valerius prætor quartum creatus. Consules partiti provincias. Etruria Decio, Samnium Fabio evenit. Is profectus ad Nuceriam Alfaternam, tum pacem petentes, quod uti ea, quum daretur, noluisissent, adspernatus, obpugnando ad deditiorem subegit. Cum Samnitibus acie dimicatum. Haud magno certamine hostes victi: neque ejus pugnae memoria tradita foret, ni Marfi eo primum prælio cum Romanis bellassent. Secuti Marforum defectionem Peligni, eandem fortunam habuerunt. Decio quoque alteri consuli secunda belli fortuna erat. Tarquiniensem metu subegerat frumentum exercitui præbere, atque inducias in quadraginta annos petere. Volsinensium castella aliquot vi cepit: quædam

*Contra
Etruscos.*

ex iis diruit, ne receptaculo hostibus essent: *U. c. 445.*
 circumferendoque passim bello, tantum terro- *a. C. 307.*
 rem sui fecit, ut nomen omne Etruscum fœ-
 dus ab consule peteret. Ac de eo quidem ni-
 hil inpetrarum. Induciæ annuæ datæ. Stipen-
 dium exercitui Romano ab hoste in eum an-
 num pensum, & binæ tunicæ in militem
 exactæ. Ea merces induciarum fuit. Tranquil-
 las res jam Etruscis turbavit repentina de-
 fectio Umbrorum, gentis integræ a cladibus
 belli, nisi quod transitum exercitus ager sen-
 serat. Ii, concitata omni juventute sua, &
 magna parte Etruscorum ad rebellionem com-
 pulsa, tantum exercitum fecerant, ut, relicto
 post se in Etruria Decio, ad obpugnandam
 inde Romam ituros, magnifice de se, ac
 contemptim de Romanis loquentes, jactarent.
 Quod inceptum eorum ubi ad Decium con-
 sulem perlatum est, ad urbem ex Etruria mag-
 nis itineribus pergit, & in agro Pupiniensi ad
 famam intentus hostium confedit. Nec Romæ
 spernebatur Umbrorum bellum: & ipsæ mi-
 næ metum fecerant expertis a Gallica clade,
 quam intutam urbem incolerent. Itaque legati
 ad Fabium consulem missi sunt, ut, si quid
 laxamenti a bello Samnitium esset, in Um-

*U. c. 445.
a. C. 307.*

*Contra
Umbros.*

briam prope exercitum duceret. Dicto paruit consul, magnisque itineribus ad Mevaniam, ubi tum copiae Umbrorum erant, perrexit. Repens adventus consulis, quem procul Umbria in Samnio bello alio occupatum crediderant, ita exterruit Umbros, ut alii recedendum ad urbes munitas, quidam omitendum bellum censerent. Plaga una (Materinam ipsi adpellant) non continuit modo ceteros in armis, sed confestim ad certamen egit. Castra vallantem Fabium adorti sunt. Quos ubi effusos ruere in munimenta consul vidit, revocatos milites ab opere, prout loci natura tempusque patiebatur, ita instruxit: cohortatusque prædicatione vera qua in Tuscis, qua in Samnio partorum decorum, exigam adpendicem Etrusci belli conficere jubet, & vocis impiæ pœnas expetere, qua se urbem Romanam obpugnatos minati sunt. Hæc tanta sunt alacritate militum audita, ut clamor, sua sponte ortus, loquentem interpellaverit ducem. Ante imperium deinde concentu tubarum ac cornuum cursu effuso in hostem feruntur. Non tamquam in viros aut armatos incurrunt: (mirabilia dictu!) signa primo eripi coepta signiferis; deinde

ipfi signiferi trahi ad consulem, armatique milites ex acie in aciem transferri : &, sicubi est certamen, scutis magis, quam gladiis, geritur res. Umbronibus incussa que ala sternuntur hostes. Plus capitur hominum, quam cæditur : atque una vox ponere arma jubentium per totam fertur aciem. Itaque inter ipsum certamen facta deditio est a primis auctoribus belli. Postero insequentibusque diebus & ceteri Umbrorum populi deduntur. Ocriculani sponfione in amicitiam accepti.

XLII. FABIVS, alienæ fortis victor belli; in suam provinciam exercitum reduxit. Itaque ei, ob res tam feliciter gestas, sicut priore anno populus continuaverat consulatum, ita senatus in insequentem annum (f), quo Ap. Claudius, L. Volumnius consules fuerunt, prorogavit, maxime Appio adversante, imperium. Appium censorem petisse consulatum, comitiaque ejus ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec se censura abdicavit, in quibusdam annalibus invenio. Creatus consul, quum collegæ novum bellum, Sallentini hostes decernerentur, Romæ mansit, ut urbanis artibus opes augetet, quando belli

U. c. 445.
a. C. 307.

U. c. 446.
a. C. 306.

Ap. Claudio, L.
Volumnio
Coss.

Sallentini
victi.

(f) Senatus insequente anno Gron. Crev.

*U. c. 346.
a. C. 306.*

*Samnites
victi.*

*U. c. 447.
a. C. 305.*

*P. Corne-
lio, Q.
Marcio
Coss.*

decus penes alios esset. Volumnium provin-
ciæ haud pœnituit. Multa secunda proelia
fecit : aliquot urbes hostium vi cepit. Prædæ
erat largitor, & benignitatem per se gratam
comitate adjuvabat : militemque iis artibus
fecerat & periculi & laboris avidum. Q. Fa-
bius proconsul ad urbem Allifas cum Samni-
tium exercitu signis conlatis confligit. Mini-
me ambigua res fuit. Fusi hostes, atque in
castra compulsi : nec castra forent retenta,
ni exiguum superfuisset diei : ante noctem
tamen sunt circumfessa, & nocte custodita,
ne quis elabi posset. Postero die, vixdum
luce certa, deditio fieri cœpta : & pacti, qui
Samnitium forent, ut cum singulis vestimentis
emitterentur. Hi omnes sub jugum missi. So-
ciis Samnitium nihil cautum : ad septem
millia sub corona venire. Qui se civem
Hernicum dixerat, seorsum in custodia habi-
tus. Eos omnes Fabius Romam ad senatum
misit : & , quum quæsitum esset, delectu,
an voluntarii pro Samnitibus adversus Roma-
nos bellassent, per Latinos populos custo-
diendi dantur : iussique eam integram rem-
novi consules, P. Cornelius Arvina, Q. Mar-
cius Tremulus, (ii enim jam creati erant)

ad senatum referre. Id ægre passi Hernici, *U. c. 447.*
 concilium populorum omnium habentibus *a. c. 305.*
 Anagninis in circo, quem Maritimum vo-
 cant, præter Alatrinatem, Ferentinatēque,
 & Verulanum, omnes Hernici nominis po-
 pulo Romano bellum indixerunt.

XLIII. IN Samnio quoque, quia decefferat
 inde Fabius, novi motus exorti. Calatia &
 Sora, præsidiaque, quæ in iis Romana erant,
 expugnata : & in captivorum corpora mili-
 tum fœde sævitum. Itaque eo P. Cornelius
 cum exercitu missus. Marcio novi hostes
 (jam enim Anagninis Hernicisque aliis bel-
 lum iustum erat) decernuntur. Primo ita
 omnia obportuna loca hostes inter consulum
 castra interceperunt, ut pervadere expeditus
 nuncius non posset, & per aliquot dies in-
 certi rerum omnium, suspensique de statu
 alterius, uterque consul ageret, Romamque
 is metus manaret : adeo ut omnes juniores
 sacramento adigerentur, atque ad subita re-
 rum duo iusti scriberentur exercitus. Ceterum
 Hernicum bellum nequaquam pro præfenti
 terrore ac vetustate gentis gloriæ fuit. Nihil
 usquam dictu dignum ausi, trinis castris in-
 tra paucos dies exuti, trigiata dierum inducias,

*Bellum
 Hernicum.*

V. c. 447.
a. C. 305.

ita ut ad senatum Romam legatos mitterent, pacti sunt bimestri stipendio frumentoque, & singulis in militem tunicis. Ab senatu ad Marcium rejecti, cui senatusconsulto permiffum deHernicis erat: isque eam gentem in deditionem accepit. Et in Samnio alter consul superior viribus, locis inpeditor erat. Omnia itinera obseperant hostes, saltusque pervios ceperant, ne qua subvehi commeatus possent: neque eos, quum quotidie signa in aciem consul proferret, elicere ad certamen poterat: fatisque adparebat, neque Samnitum certamen præfens, nec Romanum dilationem belli iaturum. Adventus Marcii, qui, Hernicis subactis, maturavit collegæ venire auxilio, moram certaminis hosti exemit. Nam, ut qui ne alteri quidem exercitui se ad certamen credidissent pares, conjungi utique passi duos (g) consulares exercitus, nihil crederent superesse spei, advenientem incomposito agmine Marcium adgrediuntur. Raptim conlatæ farcinæ in medium; &, prout tempus patiebatur, instructa acies. Clamor primum in stativa perlatus, dein conspectus procul pulvis, tumultum apud alterum consulem in castris fecit. Isque, confestim arma capere jussis,

(g) duo Gron. Crev.

raptim-

L
raptimq
verfam
occupat
» flagiti
» que v
» ad se
inperum
mediam
defenso
flagrant
tes res
nitium
in ulla
trigim
tū co
unum
quum
cohor
rant,
consul
dunt,
clamita
ardori,
hostium
tentand
eos opi
Tom.

raptimque eductis in aciem militibus, trans-
 versam hostium aciem, atque alio certamine
 occupatam invadit; clamitans, « summum
 » flagitium fore, si alterum exercitum utrius-
 » que victoriæ compotem finerent fieri, nec
 » ad se sui belli vindicarent decus. » Qua
 inpetum dederat, perrumpit; aciemque per
 mediam in castra hostium tendit, & vacua
 defensoribus capit atque incendit. Quæ ubi
 flagrantia Marcianus miles conspexit, & hos-
 tes respexere, tum passim fuga coepta Sam-
 nitium fieri; sed omnia obtinet cædes, nec
 in ullam partem tutum per fugium est. Jam,
 triginta millibus hostium cæsis, signum recep-
 tui consules dederant, conligebantque in
 unum copias, in vicem inter se gratantes;
 quum repente visæ procul hostium novæ
 cohortes, quæ in supplementum scriptæ fue-
 rant, integravere cædem: in quas, nec jussu
 consulum, nec signo accepto, victores va-
 dunt; « malo tirocinio inbuendum Samnitium, »
 clamitantes. Indulgent consules legionum
 ardori, ut qui probe scirent, novum militem
 hostium inter perculos fuga veteranos ne
 tentando quidem fatis certamini fore. Nec
 eos opinio fefellit. Omnes Samnitium copias,

U. c. 447.
 a. C. 305.

Vidi
 Samnites.

U. c. 447.
a. C. 305.

veteres novæque , montes proximos fuga capiunt. Eo & Romana erigitur acies ; nec quidquam satis tuti loci victis est , & de jugis , quæ ceperant , funduntur ; jamque una voce omnes pacem petebant. Tum , trium mensium frumento imperato , & annuo stipendio , ac singulis in militem tunicis , ad senatum pacis oratores missi. Cornelius in Samnio relictus. Marcius de Hernicis triumphans in urbem rediit ; statuaque equestris in foro decreta est , quæ ante templum Castoris posita est. Hernicorum tribus populis , Alatrinati , Verulano , Ferentinati , quia ma- luerunt , quam civitatem , suæ leges redditæ : connubiumque inter ipsos , quod aliquamdiu soli Hernicorum (h) habuerunt , permissum. Anagninis , quique arma Romanis intulerant , civitas sine suffragii latione data : concilia connubique ademta : & magistratibus , præterquam sacrorum curatione , interdictum. Eodem anno ædes Salutis a C. Junio Bubulco censore locata est , quam consul bello Samnitium voverat. Ab eodem collegaque ejus M. Valerio Maximo viæ per agros publica impensa factæ. Et cum Carthaginensibus eo-

*Ædes
Salutis.*

*Carthagi-
nenses
legati.*

(h) *Hernicorum soli Gron. Grev.*

LIBER IX CAP. XLIV 297

dem anno foedus tertio renovatum : legatisque eorum, qui ad id venerant, comiter munera missa.

XLIV. DICTATOREM idem annus habuit P. Cornelium Scipionem, cum magistro equitum P. Decio Mure. Ab iis, propter quæ creati erant, comitia consularia habita; quia neuter consulum potuerat bello abesse. Creati consules L. Postumius, Ti. Minucius. Hos consules Piso Q. Fabio & P. Decio subgerit, biennio exempto, quo Claudium Volumniumque, & Cornelium cum Marcio consules factos tradidimus. Memoria ne fugerit in annalibus digerendis, an consulto binos consules, falsos ratus, transcenderit, incertum est. Eodem anno in campum Stellatam agri Campani Samnitium incursiones factæ. Itaque ambo consules, in Samnium missi, quum diversas regiones, Tifernum Postumius, Bovianum Minucius, petissent; Postumii prius ductu ad Tifernum pugnatum. Alii haud dubie Samnites victos, ac viginti millia (i) hominum capta tradunt: alii Marte æquo discessum, & Postumium, metum simulantem nocturno itinere, clam in montes copias abduxisse:

P. Corneli-
lius
dictator.

Uc. 448.
a. C. 304.

L. Postu-
mio, Ti.
Minucio
Coss.

Coss. in
Samnium
eunt.

(i) add. inde Gron.

U. c. 448. hostes secutos duo millia inde locis munitis
a. C. 304. & ipsos confedisse. Consul, ut stativa tuta
 copiosaque (& ita erant) petisse videretur,
 postquam & munimentis castra firmavit, &
 omni adparatu rerum utilium instruxit; re-
 lieto firmo praesidio, de vigilia tertia, qua
 duci proxime potest, expeditas legiones ad
 collegam, & ipsum adversus alios sedentem,
 ducit. Ibi, auctore Postumio, Minucius cum
 hostibus signa confert; &, quum anceps
 proelium in multum diei processisset, tum
 Postumius integris legionibus defessam jam
 aciem hostium inprovise invadit. Itaque,
 quum lassitudo ac vulnera fugam quoque
 praepedissent, occisione occisi hostes, signa
 unum & viginti capta: atque inde ad castra
 Postumii perrectum. Ibi duo victores exerci-
 citus perculsum jam fama hostem adorti fun-
 dunt fugantque: signa militaria sex & viginti
 capta, & imperator Samnitiun Statius Gel-
 lius, multique alii mortales, & castra utra-
 que capta: & Bovianum, ubi postero die
 coeptum obpugnari, brevi capitur: magnaue
 gloria rerum gestarum consules triumpharunt.
 Minucium consulem, cum vulnere gravi re-
 latum in castra, mortuum, quidam auctores

*Samnites
 vincuntur.*

funt, & M. Fulvium in locum ejus confulem subfectum : & ab eo, quum ad exercitum Minucii missus effet, Bovianum captum. Eodem anno Sora, Arpinum, Censennia, recepta ab Samnitibus. Herculis magnum simulacrum in Capitolio positum dedicatumque.

XLV. P. Sulpicio Saverione, P. Sempronio Sopho consulibus, Samnites, seu finem, seu dilationem belli quærentes, legatos de pace Romam misere. Quibus suppliciter agentibus responsum est, « nisi sæpe bellum parantes pacem petissent Samnites, oratione » ultro, citroque habita, de pace transigi » potuisse. Nunc, quando verba vana ad id » locorum fuerint, rebus standum esse. P. » Sempronium consulem cum exercitu brevi » in Samnio fore : eum, ad bellum pacemne » inclinent animi, falli non posse : comperta » omnia senatui relaturum : decedentem ex » Samnio consulem legati sequerentur. » Eo anno quum pacatum Samnium exercitus Romanus, benigne præbito comiteatu, peragrasset, foedus antiquum Samnitibus redditum. Ad Æquos inde veteres hostes, ceterum per multos annos sub specie infidæ pacis quietos, versa arma Romana : quod, incolumi

U. c. 447.

a. C. 303.

F. Sulpicio, P.

Sempronio

Coss.

Pacem

petunt

Samnites.

U. c. 449. Hernico nomine, misitaverant simul cum iis
 a. C. 303. Samniti auxilia; &, post Hernicos subactos,
 universa prope gens, sine dissimulatione con-
 filii publici, ad hostes desciverat: & postquam,
 isto Romæ cum Samnitibus fœdere, faciales
 venerant res repetitum, «tentationem [aie-
 »bant] esse, ut, terrore incusso belli, Ro-
 »manos se fieri paterentur: quod quantopere
 »optandum foret, Hernicos docuisse: quum,
 »quibus licuerit, suas leges Romanæ civitati
 »præoptaverint: quibus legendi, quid mal-
 »lent, copia non fuerit, pro pœna necessa-
 »riam civitatem fore.» Ob hæc vulgo in
 conciliis jactata, populus Romanus bellum
 fieri Æquis iussit: consulesque ambo, ad
 novum profecti bellum, quatuor millibus
 a castris hostium confederunt. Æquorum exer-
 citus, (ut qui suo nomine permultos annos
 inbelles egissent) tumultuario similis, sine
 ducibus certis, sine imperio, trepidare. Alii
 exeundum in aciem, alii castra tuenda cen-
 sent: movet plerosque vastatio futura agro-
 rum, ac deinceps cum levibus præditiis ur-
 bium relictarum excidia. Itaque, postquam
 inter multas sententias una, quæ, ommissa
 cura communium, ad respectum suarum quem-

*Bellum
 cum
 Æquis.*

que rerum vertisset, audita; ut prima vigilia diversi e castris ad deportanda omnia tuendaque mœnibus in urbes abirent; cuncti eam sententiam ingenti adsensu acceperunt. Palatis hostibus per agros, prima luce Romani, signis prolatis, in acie consistunt; & ubi nemo obvius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. Ceterum, postquam ibi neque stationes pro portis, nec quemquam in vallo, nec fremitum consuetum castrorum animadverterunt; insolito silentio moti, metu insidiarum subsistunt. Transgressi deinde vallum, quum deserta omnia invenissent, pergunt hostem vestigiis sequi: sed vestigia, in omnes æque ferentia partes, ut in dilapsis passim, primo errorem faciebant; post, per exploratores compertis hostium consiliis, ad singulas urbes circumferendo bello, unum & quadraginta oppida intra dies quinquaginta omnia obpugnando ceperunt; quorum pleraque diruta atque incensa, nomenque Æquorum prope ad internecionem deletum. De Æquis triumphatum: exemploque eorum clades fuit, ut Marrucini, Marfi, Peligni, Frentani mitterent Romam oratores pacis petendæ amicitiaque. Iis populis foedus perentibus datum.

*U. c. 447,
a. C. 303.*

Æqui prope ad internecionem deleti.

U. c. 449.

a. C. 303.

*C. Flavius
ædilis
curulis.*

XLVI, EODEM anno Cn. Flavius Cn. filius scriba, patre libertino, humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facundus, ædilis curulis fuit. Invenio in quibusdam annalibus, quum adpareret ædilibus, fierique se pro tribu ædilem videret, neque accipi nomen, quia scriptum faceret; tabulam posuisse, & jurasse, se scriptum non facturum. Quem aliquanto ante defisse (k) scriptum facere, arguit Macer Licinius, tribunatu ante gesto triumviratibusque, nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Ceterum (id quod haud discrepat) contumacia adversus contemnentem humilitatem suam nobiles certavit. Civile jus, repositum in penetralibus pontificum, evulgavit; fastosque circa forum in albo proposuit, ut, quando lege agi posset, sciretur: ædem Concordiæ in area Vulcani summa invidia nobilium dedicavit; coactusque consensu populi Cornelius Barbatum pontifex maximus verba præire, quum more majorum negaret, nisi consulem aut imperatorem, posse templum dedicare. Itaque ex auctoritate senatus latum ad populum est, ne quis templum aramve injussu senatus aut tribunorum

(k) *antea defuisse* Gron. Crev.

plebei partis majoris dedicaret. Haud memorabilem rem per se, nisi documentum sit adversus superbiam nobilium plebeiae libertatis, referam. Ad collegam ægrum visendi causa Flavius quum venisset, consensuque nobilium adolescentium, qui ibi adsidebant, adfurrectum ei non esset; curulem adferri fellam eo iussit, ac sede honoris sui anxios invidia inimicos spectavit. Ceterum Flavium dixerat ædilem forensis factio, Ap. Claudii censura vires nata, qui senatum primus libertinorum filiis lectis inquinaverat: & postquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat, quas petierat, opes urbanas; humilibus per omnes tribus divisas, forum & campum corrupit. Tantumque Flavii comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes discessit civitas. Aliud integer populus, fautor & cultor honorum, aliud forensis factio tenebat; donec Q. Fabius & P. Decius censores facti: & Fabius, simul concordiae causa, simul ne humillimorum in manu comitia essent, omnem forenses turbam excretam in quatuor tribus conjecit, urbanasque eas adpellavit.

U. c. 449
a. C. 303.

U. c. 449. Adeoque eam rem acceptam gratis animis
a. C. 303. ferunt, ut Maximī cognomen; quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem institutum dicitur, ut equites Idibus Quinctilibus transveherentur.

FINIS TOMI TERTII.

ARGENTORATI,

Typis FRANCISCI GEORGH LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.